

Analyse, inform and activate

LAKA

Analyseren, informeren, en activeren

Stichting Laka: Documentatie- en onderzoekscentrum kernenergie

De Laka-bibliotheek

Dit is een pdf van één van de publicaties in de bibliotheek van Stichting Laka, het in Amsterdam gevestigde documentatie- en onderzoekscentrum kernenergie.

Laka heeft een bibliotheek met ongeveer 8000 boeken (waarvan een gedeelte dus ook als pdf), duizenden kranten- en tijdschriften-artikelen, honderden tijdschriftentitels, posters, video's en ander beeldmateriaal. Laka digitaliseert (oude) tijdschriften en boeken uit de internationale antikernenergie-beweging.

De [catalogus](#) van de Laka-bibliotheek staat op onze site. De collectie bevat een grote verzameling gedigitaliseerde [tijdschriften](#) uit de Nederlandse antikernenergie-beweging en een verzameling [video's](#).

Laka speelt met oa. haar informatie-voorziening een belangrijke rol in de Nederlandse anti-kernenergiebeweging.

The Laka-library

This is a PDF from one of the publications from the library of the Laka Foundation; the Amsterdam-based documentation and research centre on nuclear energy.

The Laka library consists of about 8,000 books (of which a part is available as PDF), thousands of newspaper clippings, hundreds of magazines, posters, video's and other material. Laka digitizes books and magazines from the international movement against nuclear power.

The [catalogue](#) of the Laka-library can be found at our website. The collection also contains a large number of digitized [magazines](#) from the Dutch anti-nuclear power movement and a [video-section](#).

Laka plays with, amongst others things, its information services, an important role in the Dutch anti-nuclear movement.

Appreciate our work? Feel free to make a small [donation](#). Thank you.

www.laka.org | info@laka.org | Ketelhuisplein 43, 1054 RD Amsterdam | 020-6168294

UNIVERSITEIT ANTWERPEN

Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen

Academiejaar 2010-2011

Masterproef.

**FUKUSHIMA: VAN 'RENAISSANCE' NAAR 'MELTDOWN'?
FRAMING VAN KERNENERGIE IN DE VLAAMSE PERS (2002-2011).**

GEENEN DRIES

ROLNUMMER: 2007 1378

Master Communicatiewetenschappen – Mediacultuur.

Promotor:

Prof. Dr. Maesele Pieter

Departement PSW - Communicatiewetenschappen

Abstract.

Deze thesis handelt om de mediaberichtgeving over kernenergie in de Vlaamse kwaliteitspers en tracht een beeld te schetsen van ontwikkelingen en verschuivingen in de manier waarop kernenergie in het laatste decennium gekaderd werd in de media. De kernramp in Fukushima heeft mogelijk een heuse ommekeer teweeggebracht in de berichtgeving omtrent kernenergie die de laatste jaren volgens velen gekenmerkt werd door een ‘nucleaire renaissance’. Via de ‘visual source impact’-methode werden 407 artikels uit de drie kwaliteitskranten in het Vlaamse medialandschap, nl. De Morgen, De Standaard en De Tijd, geanalyseerd op een kwantitatieve wijze en verder kwalitatief geïnterpreteerd op basis van de theorie. Er is uitgegaan van een redelijk algemene interesse naar de manier waarop in de Vlaamse pers werd en wordt gesproken over het issue van kernenergie binnen onze unieke en complexe Belgische context. De aandacht gaat uit naar de verschillende interpretatieve frames die al dan niet gebruikt worden, inhoudelijke verschuivingen binnen de klassieke frames, de opkomst van nieuwe frames, de normatieve waardering ten aanzien van kernenergie binnen de berichtgeving en de actoren die als zogenaamde ‘framesponsors’ trachten een invloed uit te oefenen. De verscheidene interessante bevindingen worden op een descriptieve wijze uiteengezet in deze thesis.

Kernwoorden: kernenergie; risicoconflict; kwantitatieve media-analyse; frames; Fukushima

Inhoudstafel.

1. Inleiding.....	6
2. Theoretische achtergrond.....	7
2.1. Kernenergie als een ‘risicoconflict’.....	7
2.2. Nieuwsinhoud en ‘framing’.....	8
3. Kernenergie en de Belgische context.....	14
3.1. Een overzicht en onderverdeling in scharniermomenten.....	15
3.1.1. Beslissing tot kernuitstap (2003).....	16
3.1.2. Verkiezingen ‘07.....	17
3.1.3. Uitstel van de kernuitstap.....	18
3.1.4. Een ‘nucleaire renaissance’?.....	18
3.1.5. Kernramp in Fukushima als nieuw breekpunt.....	19
3.2. Inhoudelijke bespreking van de frames.....	20
3.2.1. (Scientific) Progress.....	20
3.2.2. Energy Independence.....	21
3.2.3. Soft Path.....	21
3.2.4. Public Accountability.....	21
3.2.5. (Not) Cost-Effectiveness.....	22
3.2.6. Pandora’s Box.....	22
3.2.7. Runaway.....	22
3.2.8. Devil’s Bargain.....	23
3.2.9. Ethical.....	23
3.2.10. Globalisation.....	23
3.2.11. ‘Green’ Nuclear Power.....	23
4. Opzet en veronderstellingen.....	24
4.1. Onderzoeksvragen.....	25
5. Methodologie.....	26
5.1. Dataverzameling.....	27
5.1.1. Steekproeftrekking.....	27
5.1.2. Steekproefsamenstelling.....	28

6. Resultaten.....	30
6.1. Periodieke analyse.....	30
6.1.1. Frames.....	31
6.1.2. ‘Green Nuclear Power’.....	34
6.1.3. Een nucleaire renaissance?.....	35
6.1.4. Belgische context, Belgisch discours.....	38
6.1.5. Actoren.....	39
6.2. Krantgerichte comparatieve analyse.....	41
6.2.1. Algemeen.....	42
6.2.2. Frames.....	44
6.2.3. Thema’s in de berichtgeving.....	46
6.2.4. Actoren.....	47
7. Discussie en conclusies.....	48
8. Toegevingen en suggesties.....	52
9. Bibliografie.....	54
10. Appendix 1.: Codeerschema.....	57
11. Bijlagen: Tabellen.....	64
11. 1. Scharniermomenten.....	64
11. 2. Kranten.....	69
11. 3. Extra’s.....	70

1. Inleiding.

Deze thesis bestudeert de mediaberichtgeving in de Vlaamse pers omtrent kernenergie binnen de specifieke context van België. De periode die bestudeerd wordt strekt zich uit over verscheidene jaren en legt de nadruk op verschillende belangrijke scharniermomenten binnen het debat rond kernenergie als energiebron voor de productie van elektriciteit. Kernenergie is, naar de theorie van Ulrich Beck, een maatschappelijk risico dat reeds lang een gecontesteerd en bediscussieerd onderwerp vormt in de samenleving. De recente noodlottige gebeurtenissen in de kerncentrales van Fukushima zetten dit issue en de discussie daaromtrent wederom op de agenda van media en publieke opinie. ‘Het maatschappelijk debat rond kernenergie is opnieuw geopend’, zo koppen de Vlaamse kranten reeds in de eerste berichtgevingen net na de ramp.

Aan de basis van deze thesis bevindt zich de intentie om de verscheidene interne en externe factoren en interactieve processen te onthullen die verantwoordelijk zijn voor de inhoud van de nieuwsmedia. Op basis van een voornamelijk kwantitatieve framinganalyse, wordt getracht om de manier waarop het onderwerp en de problematiek van kernenergie worden voorgesteld in de Vlaamse media – in het bijzonder de geschreven pers – te onthullen en beschrijven op een kritische manier. Huidig onderzoek treedt in de voetsporen van een aantal voorgangers die zich reeds inhielden met de mediaberichtgeving rond deze en andere vormen van maatschappelijke risico’s. Het uitgebreide descriptieve pionierswerk van Gamson en Modigliani (1989) vormt de grootste inspiratiebron voor het huidige onderzoek, en is op vlak van theoretische inzichten nog steeds zeer relevant in de hedendaagse context van het maatschappelijk debat rond kernenergie. Desalniettemin bestaat de noodzaak om de unieke Belgische context in verband met kernenergie te onderzoeken. In België zijn we momenteel nog steeds erg afhankelijk van kernenergie voor de opwekking van elektriciteit, te meer vanwege het beperkte potentieel van ons land met betrekking tot de uitwerking van hernieuwbare energiebronnen (Neven, 2008). De internationale Kyoto-normen in verband met de noodzakelijke daling van CO₂-emissies maken het ons land niet bepaald makkelijker om kernenergie af te wijzen. Anderzijds zijn er grote ecologische risico’s en gevaren verbonden aan kerncentrales die gelegen zijn in zulke dichtbevolkte gebieden als Doel en Tihange. Bovendien hebben beleidsmakers nog steeds geen blijvend compromis bereikt in de discussie omtrent de kernuitstap, terwijl deze wel reeds bijna een decenium in de wet staat geschreven. Argumenten te over, langs beide kanten van het continuum. De ramp in Japan heeft mogelijk

het statuut van kernenergie een heuse deuk gegeven in tijden waar de toekomst voor kernenergie er tamelijk goed uitzag.

In het licht van de ‘Risk Society’ these van Beck, zal de invloed van de mediaprofessionals en van verschillende belanghebbende maatschappelijke actoren uit het middenveld, zowel op vlak van agenda-setting als framing van bepaalde berichten, niet te onderschatten zijn. De massamedia zullen een belangrijke rol spelen bij de betekenis en perceptie van de gebeurtenissen en het concept van kernenergie in het algemeen bij het grote publiek. Een studie hiernaar lijkt me relevant om de werking en de vermeende potentiële invloed van de media in kaart te brengen.

Steunend op de schouders van mijn voorgangers tracht ik met dit werk een relevante bijdrage te leveren aan de kennis en inzichten met betrekking tot het veld van sociaalgeëngageerde mediastudies.

2. Theoretische achtergrond.

2.1. Kernenergie als een ‘risicoconflict’.

Ulrich Beck introduceert in 1986 met zijn werk *‘Risikogesellschaft – Auf dem Weg in eine andere Moderne’* het concept ‘risicomaatschappij’ in het licht van veranderingen in de moderne samenleving. In zijn theorie stelt Beck dat wetenschap en technologie een realiteit gecreëerd hebben van een geconstrueerde onzekerheid, gekenmerkt door een nieuwe soort van risico’s (Maesele, 2009). Risico’s zijn geen op zichzelf bestaande of door externe krachten veroorzaakte bedreigingen meer, maar worden vervaardigd door middel van menselijke interventie; door de samenleving zelf. Deze gedachtelijn past binnen de stroming van het sociaal constructionisme en het symbolisch interactionisme, waarbij de werkelijkheid, in dit geval die van specifieke risico’s, sociaal geconstrueerd wordt in interactieprocessen tussen verschillende maatschappelijke actoren, op verschillende niveaus in de samenleving (Hilgartner en Bosk, 1988). Typerend voor dergelijke maatschappelijke risico’s – bijvoorbeeld kernenergie als technologie en bron van energievoorziening, klimaatopwarming of genetisch gemanipuleerde organismen (GMO’s) – is dat ze niet direct waarneembaar zijn, met als gevolg dat de persoonlijke ervaring van de ‘gewone’ burger ermee nagenoeg

onbestaande is. Beck schrijft zodoende een belangrijke rol en invloed toe aan de massamedia, die als overdrager van kennis en informatie functioneren. Vanwege de immaterialiteit en onzichtbaarheid zijn deze moderne risico's grotendeels afhankelijk van mediaberichtgeving en -representatie ervan (Maesele, 2010). Met andere woorden, ze kunnen slechts waarneembaar worden voor de publieke opinie wanneer ze gedefinieerd en geconstrueerd worden op een voor iedereen toegankelijk platform zoals de massamedia (Cottle, 1998).

Deze focus op het potentieel van de massamedia tot het creëren van een realiteit mag echter geen vertekend machtsbeeld scheppen. De massamedia hebben immers geen absolute controle over de definitie en inhoud van maatschappelijke risico's. Ze vormen een plaats voor de constructie van en een debat omtrent maatschappelijke risico's (Cottle, 1998). De verschillende maatschappelijke actoren binnen de specifieke context trachten hun definitie van de risico's door te drukken en hebben verschillende, vaak onverenigbare, zometertegengestelde, belangen, waarden en rationaliteiten (Maesele, 2010). Bijgevolg wordt een maatschappelijk risico gekenmerkt door controverse en kan er gesproken worden van een 'risicoconflict'. Dit conflict heeft betrekking tot de constructie van de realiteit van maatschappelijke risico's. Afhankelijk van de positie ten aanzien van het risico, zullen de verschillende actoren interpretatieve frames naar voren brengen, die vervolgens met elkaar concurreren in de strijd om publieke aanvaarding en legitimiteit. De massamedia vormen het strijdtoneel waar deze controverse kan worden uitgevochten en waar de concurrentie zichtbaar wordt. Zij vormen het forum waar het conflict tot stand komt.

2.2. Nieuwsinhoud en 'framing'.

Sociale problemen moeten beschouwd worden als constructies die enkel bestaan in de vorm waarin ze gedefinieerd worden door interactieve processen op verschillende niveaus (Hilgartner en Bosk, 1988, Gamson en Modigliani, 1989). Mediaberichtgeving over maatschappelijke risico's bevat bijgevolg geen enkelvoudige reflectie van de werkelijkheid, maar is het resultaat van complexe interactieprocessen en relaties tussen de verschillende betrokken maatschappelijke actoren en instanties enerzijds, en de massamedia anderzijds (Hansen, 1991).

Hilgartner en Bosk (1988) gaan uit van twee vormen van competitie in het publieke discours rond maatschappelijke risico's. Enerzijds bestaat er de competitie tussen verschillende maatschappelijke risico's om zich op de publieke agenda te vestigen en daar te blijven.

Anderzijds is er competitie tussen talrijke alternatieve visies en definities voor een bepaald maatschappelijk risico. Respectievelijk spreekt men dan van ‘agenda-setting’- en ‘framing’-processen.

Het proces van framing werd doorheen de tijd op verschillende manieren gedefinieerd. Entman (1993, in Matthes en Kohring, 2008: p. 264) stelt dat “ [...] *To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating context, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described.*” Processen van selectie, aanpassing, het weglaten van en nadruk leggen op, maken deel uit van het framen van een bepaald onderwerp of maatschappelijk risico, en zullen door actoren steeds worden toegepast met onderliggende belangen, waarden en verwachtingen in het achterhoofd. Gamson en Modigliani (1989: p. 3) definiëren een frame als “*a central organizing idea ... for making sense of relevant events, suggesting what is at issue*”. Omtrent onderwerpen zoals klimaatopwarming, GMO’s en kernenergie bestaan er een aantal verschillende frames, die, ondanks het feit dat ze over hetzelfde risico berichten, een heel ander verhaal brengen en trachten de inhoud ervan te definiëren (zie o.a. Gamson en Modigliani, 1989; Maesele, 2009; Maesele, 2010; Laes et. al., 2007; Doyle, 2011 en Culley et. al. 2010). Hier wordt later in de paper op verdergegaan.

Mediaframes zijn belangrijk bij het vormen van de publieke opinie. Ze spelen een belangrijke rol in het bepalen waarover mensen nadenken en, zij het in minder directe mate, het beïnvloeden van hun ideeën en attitudes (Koopmans, 2004). In het geval van moderne risicoconflicten geldt dit eens te meer. Dit vanwege het feit dat de media een primaire bron van informatie zijn voor een publiek wiens persoonlijke ervaring met dergelijke zaken zeer gering is. Mensen baseren met andere woorden hun opinie ten aanzien van maatschappelijke risico’s grotendeels op basis van informatie en kennis uit mediaberichtgeving bij gebrek aan alternatieve bronnen (Hansen, 1991; Wilkinson, 1999). Gamson en Modigliani (1989) halen hier de afhankelijkheidstheorie aan van Ball-Rokeach en DeFleur, die stelt dat het belang van media-berichtgeving negatief gecorreleerd is met het niveau van persoonlijke ervaring van het individu. Met betrekking tot risicoconflicten mag men veronderstellen dat de afhankelijkheid van de media voor informatie en kennis aanzienlijk is. Volgens vele studies bestaat er dan ook een verband tussen de publieke opinie en mediaberichtgeving rond milieugerelateerde onderwerpen (Hansen, 1991; Carragee en Roefs, 2004). Pidgeon et. al. (2007) concluderen

bijvoorbeeld dat de publieke opinie ten aanzien van kernenergie in positieve zin veranderd is, sinds kernenergie in het recente debat steeds meer wordt voorgedragen als oplossing binnen de context van de klimaatproblematiek.

Maar er is meer. Zoals reeds vermeld is mediaberichtgeving zelden of nooit louter een reflectie van de werkelijkheid, het is een sociale constructie. De productiezijde van mediaberichten dient bijgevolg belicht te worden. Het is daarbij belangrijk om zowel de externe bronnen en journalisten zelf centraal te stellen bij de analyse van mediaberichtgeving, aangezien zij degenen zijn die informatie aanbieden en verwerken en zo milieugerelateerde of andere onderwerpen kaderen (Koopmans, 2004). De algemene trend om frames te zien als kenmerken van nieuwsmedia en hun invloed of effect te meten op het publiek, wordt door Carragee en Roefs (2004) beschouwd als onvolledig. Ze stellen dat dit een te deterministische visie is die uitgaat van een almacht en onafhankelijkheid van het mediabedrijf. Om een holistische analyse te maken van frames in de media moet men de verschillende dimensies ervan bekijken. Idealiter houdt men rekening met hoe frames gepromoot worden door maatschappelijke actoren, hoe journalisten frames aanwenden in de constructie van hun verhaal, hoe deze berichtgeving de frames presenteert en het publiek deze frames interpreteren en er betekenis uithalen (Carragee en Roefs, 2004). Men mag zich niet met andere woorden niet enkel inhouden met medium- of publieksgecentreerd onderzoek, maar moet aandacht schenken aan de interactieve processen binnen de maatschappelijke context die de verschillende frames voortbrengen (Hilgartner en Bosk, 1988; Carragee en Roefs, 2004).

In een dergelijke analyse zijn er twee dynamische processen aan het werk. Het eerste is een discursieve strijd waarbij de belanghebbende maatschappelijke actoren – waaronder meestal wetenschappelijke experts, politici en beleidsmakers, bedrijven uit de industriële sector en sociale groeperingen – elkaar beconcurreren met hun eigen definitie of frame van het issue (Carvalho en Burgess, 2005). Dit is een externe beïnvloeding van het mediadiscours. Men spreekt hier van framesponsors in een proces van ‘frame sponsorship’. Snow en Benford (1988, in Gamson en Modigliani, 1989) spreken over frame sponsors als ‘signifying agents’ die actief betrokken zijn bij het produceren van betekenis. Ze kaderen relevante gebeurtenissen en condities op zo’n manier om aanhangers te mobiliseren, steun te vergaren en tegenspelers te demobiliseren, steeds in lijn met eigen belangen en doeleinden. Kortweg zullen frame-sponsors trachten hun frame te promoten naar de media toe. Indien we geen aandacht zouden hebben voor ‘framesponsorship’, zou dat betekenen dat we nieuwsinhouden

beschouwen als gegeven en dat we de invloed van externe bronnen op het journalistieke discours ontkennen (Maesele, 2010).

Het tweede proces is een media-intern proces binnen de redactionele en organisationele context van de media. Men mag niet de mening aangedaan zijn dat de invloed van de framesponsors absoluut is, ondanks het aanzienlijke belang ervan. Maesele (2010) stelt het als volgt:

“[...] a media-sociological perspective [...] refuses an instrumental view of the role of media in which the goal is to promote science and the acceptance of new technologies [...] by uncritically reproducing statements from institutional actors [...] and by delegitimizing possible objections from non-institutional actors [...]. Instead it poses the question of whether and to what extent mass media contribute to a framing of socio-scientific debates [...] as involving political choices between alternative (technological) futures, or to the contrary, as matters to be left to technocratic decision-making or market forces.” (Maesele, 2010: p. 278-279)

De massamedia, journalisten in het bijzonder, zijn aldus niet passief of louter overdrachtelijk in hun werk (Gamson en Modigliani, 1989). De issues waarover en de manier waarop bericht wordt in de media, worden bepaald door een aantal factoren waar framesponsors geen directe vat op hebben. Het gaat hier zowel om ideologische als praktische zaken. Carvalho (2007) stelt dat er in de media niet zoiets bestaat als ‘pure feiten’. Er zijn enkel ‘aanspraken op de waarheid’ die ingebed zijn in bepaalde wereldbeelden, oordelen en voorkeuren. Verscheidene studies hebben aangetoond dat ideologische factoren een significante rol spelen in de mediaberichtgeving omtrent sociale en politieke aangelegenheden (Carvalho, 2007). Lull (1995, in Carvalho, 2007) beweert samenvattend dat de media meer doet dan enkel de visie van anderen overbrengen naar het publiek. Ze zijn zelf actief in het reproduceren of uitdagen van bepaalde visies en ideologieën omtrent maatschappelijke issues.

Reese (2001) spreekt van een hiërarchie van invloeden op de inhoud van het nieuws om het ontstaan van nieuwsinhoud holistisch te benaderen. Hij maakt een onderscheid tussen externe invloeden – hierboven besproken als de invloed van maatschappelijke actoren als ‘framesponsors’ – en een viertal media-interne factoren. Deze zijn (1) de individuele journalist op het micro-niveau, (2) journalistieke praktijken of conventies en (3) de organisationele structuur van het mediabedrijf op meso-niveau, en uiteindelijk (4) de

ideologische visie in de ruimere context, die invloed uitoefent op macro-niveau (Reese, 2001). Men zou kunnen verwachten dat naarmate er ideologische verschillen bestaan tussen redacties, er ook verschillen zullen zijn in hun berichtgeving omtrent belangrijke maatschappelijke issues zoals kernenergie. Anderzijds zullen algemene, praktische zaken zoals de journalistieke conventies en routines er eerder voor zorgen dat er een gehomogeniseerd mediadiscours zou ontstaan (Reese, 2001).

Andere auteurs, waaronder Carvalho en Burgess (2005) stellen eveneens dat de professionele cultuur van de journalistiek een significante impact heeft op de inhoud van de berichtgeving. Journalisten functioneren in een context die wordt gevormd door institutionele, economische, politieke en technologische condities (Carvalho en Burgess, 2005). Bennet (1996, in Boykoff en Boykoff, 2007) beweert dat nieuwsinhouden beïnvloed worden door drie soorten normatieve voorwaarden. Dit zijn (1) politieke normen omtrent de geschikte rol van de media in politiek en de samenleving, (2) economische normen omtrent de beperkingen vanwege bedrijfsgerelateerde zaken van een nieuwsorganisatie en (3) journalistieke normen met betrekking tot de uitvoering van het beroep. Journalistieke normen, waarden, procedures en routines zijn voornamelijk invloedrijk met betrekking tot de selectie en samenstelling van de inhoud (Boykoff en Boykoff, 2007; Carvalho en Burgess, 2005). Boykoff en Boykoff (2007) wijzen erop dat informatie gemedieerd wordt via de media. De media gaan de moeilijke, structurele en abstracte processen en informatie omzetten naar nieuwswaardige, voor het publiek interessante en begrijpelijke vorm. De manier waarop de informatie en de frames van de maatschappelijke actoren in de media verschijnen, is dus onder meer afhankelijk van verschillende mediapraktijken (Gamson en Modigliani, 1989).

Door deze twee processen bestaat er een belangrijke interactie tussen framesponsors en de media, journalisten in het bijzonder. Maatschappelijke actoren kaderen risico's op een specifieke wijze en trachten hun frame in de media vertegenwoordigd te krijgen, om zo publieke aandacht en legitimiteit te verwerven (Carragee en Roefs, 2004). Algemeen zijn de maatschappelijke actoren, in verschillende maten¹, afhankelijk van de media om hun aanspraken op de werkelijkheid te verspreiden. Anderzijds hebben de media, misschien meer

¹ Diverse studies, waaronder die van Vliegthart en Walgrave (2010) en Gamson en Wolfsfeld (1993) tonen aan dat het voor sociale bewegingen moeilijker is om in de media vertegenwoordigd te worden dan voor officiële, geïnstitutionaliseerde actoren. Gamson en Wolfsfeld (1993) halen een aantal factoren en strategieën aan die hierbij belangrijk zijn voor sociale bewegingen. Dit is echter van minder belang voor het huidige onderzoek.

dan ooit², nood aan berichtgeving van deze maatschappelijke actoren ter verschaffing van nieuwswaardige informatie aan het publiek. Er bestaat bijgevolg een zeer nauwe band tussen de media en dergelijke maatschappelijke actoren, die gebaseerd is op onderlinge afhankelijkheid (Vliegthart en Walgrave, 2010; Gamson en Wolfsfeld, 1993).

Tot slot bestaat er ook een verband tussen framingprocessen en ideologische hegemonie. Hegemonie impliceert het proces waarbij de heersende elite de bestaande orde tracht te onderhouden, zo niet te versterken, via de productie en verspreiding van betekenissen en waarden (Carragee en Roefs, 2004). Het concept van framing is een nuttige invalshoek om te onderzoeken hoe en in welke mate de media functioneren om ideologische dominante ideeën, visies en belangen te versterken of tegen te gaan door deze of gene op te nemen in hun berichtgeving (Maesele, 2010). De dominante frames komen meestal vanuit officiële instanties en vormen het mainstream hegemonische gedachtengoed in de samenleving. Alternatieve frames worden meestal gesponsord door sociale bewegingen en trachten de dominante ideologie aan te vechten (Maesele, 2010). De reden waarom frame sponsors afhankelijk zijn van de media is bijgevolg niet voor allen van gelijke aard. Bovendien is de toegang tot de media niet gelijk verdeeld. Verscheidene studies, waaronder die van McCluskey (2008), tonen aan dat omwille van journalistieke en economische normen (cfr. Bennet 1996, in Boykoff en Boykoff, 2007; Reese, 2001), nieuwsorganisaties een voorkeur hebben voor berichten van officiële en geïnstitutionaliseerde instanties, en zo mainstream berichtgeving, in lijn met de gevestigde waarden en normen, favoriseren. Deze genieten een zekere legitimiteit en komen overeen met de algemeen aanvaarde visies in de samenleving. Het mediadiscours is vervuld met frames die zo dominant geworden zijn dat ze behoren tot de algemene ‘common sense’ in de samenleving en niet meer gezien worden als één van de vele mogelijke interpretaties van een issue (Carragee en Roefs, 2004). Bovendien is het ook zo dat journalisten, door de werk- en tijdsdruk van vandaag, vaak grijpen naar hapklare berichten van externe bronnen. Dit zijn meestal berichten van officiële instanties (Lewis et. al., 2001). Tuchman (1978, in Nisbet en Lewenstein, 2002) concludeert het volgende:

“Not only is news likely to be source driven and source framed, but certain types of interests are more likely to be more influential in controlling and framing than others.

² Lewis et. al. (2008) stellen dat er een tendens bestaat om steeds meer beroep te doen op externe bronnen, vnl. wanneer het gaat om officiële instanties wiens betrouwbaarheid kan worden verondersteld. Deze verschuiving wordt verklaard vanwege de toegenomen werk- en tijdsdruk en andere ingrijpende veranderingen in het mediagebeuren van onze tijd (Lewis et. al., 2008).

In general, government affiliated interests are most effective at influencing news, often because their actions are considered newsworthy events. Journalists come also to rely on policy makers for “routine channel” information or news that fits organizational deadlines or demands.” (Nisbet and Lewenstein, 2002: p. 4)

Zowel media-interne als -externe factoren zijn bijgevolg actief bij het framen van maatschappelijke risico's en bovendien bestaan er talrijke, uiteenlopende manieren en processen om een maatschappelijk risico te interpreteren en betekenis te geven. Dit om aan te tonen dat mediaberichtgeving een constructie is die vanuit verschillende instanties wordt beïnvloed en gecreëerd en dat men voorzichtig moet zijn om hieromtrent algemene conclusies te trekken. Het is dan ook belangrijk om hiermee rekening te houden bij verdere analyse in dit onderzoek.

3. Kernenergie en de Belgische context³.

Kernenergie is een technologie die een maatschappelijke controversie oproept (Laes et. al., 2004). Het is een maatschappelijk risico dat zich heeft ontwikkeld vanuit de samenleving zelf, met het potentieel om de samenleving ernstig te schaden. De persoonlijke ervaring van het publiek met kernenergie is zeer gering. De massamedia zijn de voornaamste, vrijwel enige bronnen van kennis en informatie hieromtrent. Uit voorgaande literatuurstudie kan men aannemen dat de rol van het mediagebeuren in het construeren van betekenis en het informeren en vormen van de publieke opinie, niet te onderschatten is. Bijgevolg kan kernenergie in termen van Beck en zijn ‘risk society’-these met recht en rede gezien worden als een risicoconflict.

Met betrekking tot risico's in de moderne samenleving impliceert het proces van framing een complex kluwen van relaties en interacties tussen framesponsors, journalisten en het publiek, dat idealiter op een holistische, ongereduceerde wijze wordt bestudeert. Deze studie zal aan de hand van een framinganalyse trachten te ontdekken hoe deze relaties worden vertaald naar de mediaberichtgeving omtrent het huidige debat rond kernenergie als bron van energie voor de

³ Voor deze sectie van mijn thesis baseer ik me grotendeels op het werk van Laes et. al. ‘Kernenergie en maatschappelijk debat’ (2004) en ‘Kernenergie (on)besproken’ (2007) om het debat rond het gebruik van kernenergie in België te schetsen in het licht van mijn onderzoek. Ik zal me focussen op recente ontwikkelingen sinds de beslissing tot een kernuitstap in 2003.

toekomst binnen de context van België. In het licht van de zeer recente kernramp in Japan, lijkt het relevant om te kijken naar de manier waarop de media met een dergelijke gebeurtenis zal omspringen – lees: welke actoren en frames vertegenwoordigd zullen worden – in een huidige context waar de toekomst voor kernenergie met betrekking tot de klimaatproblematiek er net gunstig en optimistisch was gaan uitzien (Doyle, 2011; Pidgeon et. al., 2007).

3.1. Een overzicht en onderverdeling in scharniermomenten.

Laes et. al. (2007) tekenen in hun boek *'Kernenergie (On)besproken'*, de lijnen uit van het maatschappelijk debat rond kernenergie in België. De auteurs stellen dat een maatschappelijk debat impliceert dat er een uitwisseling van ideeën en standpunten bestaat, die niet in een vacuüm plaatsvindt. Actoren en belanghebbenden zullen steeds actief en onvrijblijvend deelnemen indien er belangen op het spel staan. Ze zullen trachten hun argumentatie zo op te bouwen dat ze hun positie en standpunten kunnen verdedigen tegen externe 'aanvallen' van andere actoren met andere belangen en posities. De controverses die op deze wijze ontstaan rond kernenergie als risicoconflict, zorgt voor een brede waaier aan argumenten en 'foci'. De auteurs bespreken de voornaamste issues die het debat doorheen de tijd en op bepaalde tijdstippen beheersen en schetsen zo een structureel kader rond kernenergie in een historische, maatschappelijke context. De werken waarop ik me beroep, zijn niet gebaseerd op mediaberichtgeving, maar houden wel rekening met de framing van de verschillende argumentaties van de maatschappelijke actoren in het mediadiscours. Voor het opzet van deze thesis staat het recente debat centraal, maar om een volledig beeld te kunnen schetsen en veranderingen te duiden in een comparatieve en descriptieve analyse, is het noodzakelijk om onderzoek te voeren over een langere periode met de nadruk op een aantal belangrijke gebeurtenissen.

Laes et. al. (2004, 2007) suggereren dat bepaalde gebeurtenissen in de ontwikkeling van kernenergie als technologie, als scharnierpunten of -momenten beschouwd kunnen worden, en die invloed hebben gehad op het maatschappelijk debat. Carvalho (2008) vermeldt dit eveneens. Zij spreekt van 'critical discourse moments' die een specifieke gebeurtenis impliceren waardoor het gevestigde discours wordt uitgedaagd. Dit zijn zowel beleidsbeslissingen, zoals bijvoorbeeld de beslissing tot kernuitstap, rampen of schandalen, zoals die in Harrisburg (Three Mile Island) in 1979 en Tsjernobyl (1986), wetenschappelijke

ontwikkelingen of andere sociaal relevante gebeurtenissen (Laes et. al., 2004; Carvalho, 2008). Carvalho (2008) acht het dan ook interessant om bij een longitudinaal onderzoek te focussen op dergelijke scharnierpunten, aangezien zij discursieve verschuivingen in de sociale constructie van een issue representeren. Deze aanpak kan bovendien gemotiveerd worden door Nisbet (2005) die stelt dat mediaberichtgeving ‘event-oriented’ is, eerder dan ‘theme-oriented’, in die zin dat er duidelijke pieken ontstaan, zowel in frequentie van berichtgeving als inhoudelijk, in periodes van belangrijke gebeurtenissen en ontwikkelingen op wetenschappelijk, politiek of maatschappelijk vlak.

3.1.1. Beslissing tot kernuitstap (2003).

Op 31 januari 2003 beslist de regering Verhofstadt I om de nucleaire productie van energie uit te doven. Deze kernuitstap houdt in dat de maximumleeftijd van kernreactoren begrensd wordt op 40 jaar. Concreet betekent dit dat tussen 2015 en 2025 alle kerncentrales in België gesloten en nadien ontmanteld dienen te worden. Bovendien bevat de clause het verbod op het bouwen van nieuwe centrales, om de oude te vervangen, en het behoud van onderzoeksinspanningen. Hoewel de wet gestemd is geweest, kunnen toekomstige regeringen nog wijzigingen aanbrengen of zelfs de wet in zijn geheel schrappen vanwege een inbegrepen ‘overmachtsclausule’⁴ (Laes et. al., 2004). Naar aanleiding van de kernuitstap, stellen Laes et. al. (2007) dat het debat een nieuwe vorm krijgt. Alle eerder vernoemde issues, waaronder o.a. veiligheid, kernafval, proliferatierisico’s, energievoorziening en -onafhankelijkheid, liberalisering van de markt en globaal energiebeleid, worden aangehaald ter ondersteuning van de verschillende standpunten. Tegenstanders van de kernuitstap, of nog, voorstanders van nucleaire energie, duiden op de onverenigbaarheid van de beslissing met de doelstellingen en het engagement in verband met het Kyoto-protocol. Ze menen dat een daling van CO₂-emissies niet verwezenlijkt kan worden wanneer kerncentrales gesloten en vervangen worden. STEG-centrales zullen een stijging van emissies veroorzaken en alternatieve (lees: groene, hernieuwbare) vormen van energie zouden niet toereikend zijn. Ook nadelen ten aanzien van de economie en onafhankelijkheid in onze energievoorziening zijn prominent aanwezig in dit discours terwijl veiligheid eerder een non-issue lijkt. Aan de andere kant van het continuüm klinkt de voorspelling volledig anders. Economische nadelen van een kernuitstap zijn niet

⁴ Deze houdt in dat de wet op de kernuitstap, zoals deze is opgenomen in de wetgeving, gewijzigd of zelfs geheel geschrapt kan worden, indien zich problemen voordoen in verband met de energiebevoorrading in ons land als gevolg van de sluiting van onze kerncentrales.

aanwezig, integendeel, en energie-onafhankelijkheid of het Kyoto-protocol komen in geen geval in gedrang. Kernenergie, in de vorm van industriële sector, wordt gezien als een ‘parasiet’ die de aandacht afleidt van andere, efficiëntere maatregelen (zoals een energiebesparingsbeleid) en opties, en die beslag legt op investeringsmiddelen voor alternatieven. Risico’s in verband met veiligheid en gezondheid, catastrofes, proliferatierisico’s en zelfs dreiging van terrorisme, evenals kritiek op de marktwerking, zijn een aantal belangrijke aandachtspunten in dit discours (Laes et. al., 2007). Dit om aan te tonen dat het issue kernenergie omgeven wordt door controverse vanuit verschillende standpunten en belangen.

3.1.2. Verkiezingen ‘07.

De verkiezingen in juni 2007 zijn een belangrijk moment in het discours rond kernenergie en de kernuitstap in België. Zowaar in het kader van de zogenaamde nucleaire renaissance⁵ kondigt Vlaams minister-president Kris Peeters (CD&V) aan dat zijn partij de oudste kerncentrales, nl. Doel I & II en Tihange I, graag tien jaar langer wil openhouden, en ze bijgevolg pas wil laten sluiten in 2025. Hiermee contesteert hij de wet op de kernuitstap die stelt dat deze drie oudste centrales, daterend van de jaren 70, tegen 2015 gesloten dienen te worden. Sp.a. en Groen! maken van het behouden van de kernuitstap een breekpunt, wat wil zeggen dat zij het energiebeleid als een belangrijk verkiezingsthema beschouwen en absoluut niet willen afwijken van de oorspronkelijke wet op de geleidelijke afbouw van kernenergie in ons land. Andere partijen, CD&V op kop, maar ook Open Vld die destijds in 2003 mede de wet op de kernuitstap tot stand heeft gebracht, zijn een andere mening aangedaan. Zij betwisten de competentiekracht van hernieuwbare energie om op termijn de kernenergie te vervangen zonder nadelen voor de energievoorziening, en beroepen zich hiermee op de overmachtsclausule zoals deze oorspronkelijk in de wetgeving werd opgenomen. Hoewel de kernuitstap in de wet geschreven staat, wordt het debat in de aanloop van deze verkiezingen nogmaals gevoerd aangezien de consensus van weleer niet langer van toepassing is. De aanwezigheid van de klimaatnormen opgelegd door het Kyoto-protocol duidt nog steeds op een herframing van kernenergie binnen de context van de opwarming van het klimaat. De wet op de uitstap uit kernenergie staat desgevolgens wederom onder druk nu ze niet alleen ter

⁵ Er wordt reeds in de literatuur gesproken over een heropleving van kernenergie (o.a. Doyle, 2011; Culley et.al., 2010) en hier wordt in de analyse op verdergegaan aan de hand van de data.

discussie wordt gesteld, maar vanuit de politieke meerderheid in Vlaanderen wordt aangevallen.

3.1.3. Uitstel van de kernuitstap.

Op basis van het ‘GEMIX-rapport’, opgesteld door een panel van internationale experts, stelt de regering, meer specifiek minister van Energie Paul Mignette, op 2 oktober 2009 voor om de kernuitstap daadwerkelijk met 10 jaar uit te stellen. Concreet houdt dit in dat de oudste drie centrales, nl. Doel I en II en Tihange I, tien jaar langer open zouden blijven, nl. tot 2025. Dit is een wetsvoorstel dat mogelijk een wet zou worden vanwege de clause van ‘overmacht’ die destijds in de kernuitstap werd opgenomen, nl. vanuit de motivatie dat we kernenergie nodig hebben om aan onze energievraag te beantwoorden. Het debat laait binnen de Belgische context wederom op nu de contestatie van de kernuitstap voor het eerst een concrete vorm aanneemt en niet langer een punt van discussie of suggestie is.

3.1.4. Een ‘nucleaire renaissance’?

Deze samenvatting van gebeurtenissen en ontwikkelingen suggereren, naast andere, het bestaan van een redelijk positief discours ten aanzien van kernenergie. Een aantal studies waaronder die van Pidgeon et. al. (2007), Culley (2010) en Doyle (2011) Lehtonen en Martiskainen (2010), evenals Laes et. al. (2007) vermelden het recente (her)framen van kernenergie in het maatschappelijk debat als ‘groene, veilige en zekere’ bron van energie voor de toekomst in het kader van de wereldwijde klimaatproblematiek. Hieromtrent kan men zich de vraag stellen in welke mate de media dergelijke beleidsmatige frames van officiële instanties overnemen of bekritisieren. De studie van Doyle (2011) kijkt naar de manier waarop de Britse media bijdragen aan het herframen van kernenergie en zo het officiële discours steunen. De herdefiniëring van kernenergie in het politieke discours is van belang voor de publieke opinie en kennis rond het thema. De overheid zou volgens Doyle (2011), kernenergie op een meer gunstige manier framen om hun eigen belangen en beleid te legitimeren via de media naar het publiek toe. De bevinding was dat er omtrent het officiële discours van de overheid in alle drie de kranten (*The Mail, The Mirror en The Independent*) een voorkeur was voor officiële instanties als externe bron van informatie. De auteur concludeert dat geen enkele krant uit de steekproef expliciet steun verleent aan het officiële discours, maar dat het herframen wel een context heeft geboden waarin het beleid aangaande kernenergie aanvaard

is geworden door de pers (Doyle, 2011). Lehtonen en Martiskainen (2010) hebben vanuit een gelijkaardige interesse een comparatieve studie gedaan naar het beleid met betrekking tot de ‘nuclear revival’ in Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Finland. Ook zij stellen een gunstige herframing van kernenergie vast vanuit officiële instanties met meer positieve berichtgeving en publieke opinie ten aanzien van de technologie tot gevolg. Het recente mediadiscours geeft op verschillende niveaus blijk van een ‘nucleaire renaissance’ gedurende de afgelopen jaren. Men kan zich nu de vraag stellen of er in onze context ook sprake is van een heropleving en of deze stand zal houden ‘na Fukushima’.

3.1.5. Kernramp in Fukushima als nieuw breekpunt.

Op vrijdag 11 maart vindt er een zeebeving plaats nabij Sendai, Japan, met een uiteindelijk geschatte kracht van 9,0 op de momentmagnitudeschaal. Gevolg hiervan was een tsunami die de kust van Japan bereikte en aanzienlijke schade heeft toegebracht in de regio van Sendai. De kerncentrale van Fukushima, ongeveer 250 kilometer ten Noord-Oosten van de hoofdstad Tokio, wordt getroffen door de aardbeving en de daaropvolgende tsunami met een reeks van gebeurtenissen tot gevolg⁶. Hoewel de werkende reactoren van de centrale bij aanvang van de aardbeving automatisch werden stilgelegd, heeft de schade van de vloedgolf een kettingreactie van problemen veroorzaakt. Het elektriciteitsnet is uitgevallen waardoor men beroep moest doen op de noodstroomvoeding van het complex. Door waterschade waren de desbetreffende generatoren niet optimaal operationeel, waardoor de koeling van de reactoren in gedrang kwam. Hierop volgde een serie van ongelukken waarbij waterstofgasexplosies voorkwamen en een kernsmelting, de zogenaamde ‘meltdown’, nakend was (IAEA, 2011).

Op het moment dat deze thesis vorm krijgt, ontwikkelt de situatie in de kerncentrale van Fukushima zich nog steeds verder. Het gevaar is nog niet geweken. Op 12 april 2011 bevestigt het IAEA (International Atomic Energy Agency) dat het INES-level (International Nuclear and Radiological Event Scale) is opgetrokken tot niveau 7, waardoor de kernramp in Fukushima op gelijke voet komt te staan met die in Tsjernobyl 25 jaar geleden (IAEA, 2011). De situatie wordt beschouwd als de ergste nucleaire ramp sindsdien. De IAEA stelt op 23

⁶ Het gaat het bestek van deze thesis te buiten om hierover een volledig verslag te doen. Bijgevolg houd ik het bij een beknopte bespreking en algemene situering van de kernramp in Fukushima, Japan. De informatie is voornamelijk afkomstig van het IAEA (2011) en hun ‘Fukushima Nuclear Accident Update Log’.

april dat de situatie in Fukushima zeer ernstig blijft, maar zich stabiliseert en dat er signalen van herstel merkbaar zijn.

Deze kernramp, met een enorme internationale impact, kan binnen de terminologie van Laes et. al. (2004, 2007) gezien worden als een scharnierpunt in het algemeen maatschappelijke debat rond kernenergie, net zoals de ongevallen in Harrisburg (TMI) in 1979 en Tsjernobyl in 1986. Men kan veronderstellen dat het belang van deze gebeurtenis ook voor de Belgische context aanzienlijk zou kunnen zijn, vanwege de proximateit van de problematiek in verband met kernenergie. Uitgaande van de conclusies uit de literatuurstudie omtrent framing van risicoconflicten, kan men veronderstellen dat deze gebeurtenis een invloed zal hebben op het maatschappelijk debat in het algemeen, de acties van framesponsors, de verschillende frames die nu meer of minder prominent in de media aanwezig zullen zijn, en uiteindelijk op lange termijn mogelijk ook op het toekomstige energiebeleid.

3.2. Inhoudelijke bespreking van de frames.

Als basis voor de framinganalyse wordt er uitgegaan van voorgaand, toonaangevend onderzoek naar frames met betrekking tot maatschappelijke risico's, zoals daar zijn Nisbet en Lewenstein (2002), Nisbet (2005), Maesele en Schuurman (2008) over biotechnologie als risicoconflict en voornamelijk het pionierswerk rond kernenergie van Gamson en Modigliani (1989). Hieronder worden de verschillende mogelijke frames kort uiteengezet.

3.2.1. (Scientific) Progress

Dit frame legt de nadruk op (wetenschappelijke) vooruitgang en nieuwe ontwikkelingen in verband met kernenergie, die bovendien als positief worden beschouwd. Het niet gebruiken van kernenergie, o.a. als toepassing voor het opwekken van elektriciteit, impliceert verzuim in de plicht ten aanzien van het algemeen belang en toekomstige generaties (Gamson en Modigliani⁷, 1989). De nadruk ligt bij dit frame op zowel wetenschappelijke, sociale,

⁷ Voorstanders van kernenergie blijven dit frame gebruiken ondanks de toenmalige alomtegenwoordige aandacht voor de nadelen van kernenergie, maar met een nieuwe invulling, aangepast aan de gebeurtenissen. Zo houdt men vast aan de goede afloop in TMI, het feit dat men hieruit geleerd heeft voor de toekomst en, in verband met Tsjernobyl, legt men in het Westen er de nadruk op dat de kernreactoren 'van bij ons' van betere kwaliteit zijn, evenals onze kennis en veiligheidsvoorschriften, waardoor de waarschijnlijkheid van een ramp bij ons, zeer klein is. Verwacht wordt dat dergelijke verschuivingen eveneens aanwezig zullen zijn in de berichtgeving na de kernramp in Fukushima.

technologische als culturele vooruitgang bij het gebruik van kernenergie (Maesele en Schuurman, 2008). Kernenergie is noodzakelijk om vooruitgang te creëren. Tegenstanders worden beschouwd als conservatieven met een angst voor verandering en progressie.

3.2.2. Energy Independence

Kernenergie wordt binnen dit frame gezien als een noodzakelijke bron van energie en een oplossing binnen de context van energieafhankelijkheid. Indien men in energievoorziening niet afhankelijk wil zijn, blijven of worden van andere landen - bijvoorbeeld afhankelijkheid van olie uit het Midden-Oosten en gas vanuit Rusland en omstreken - is het nodig dat staten zelf energiebronnen ontwikkelen en bijgevolg inzetten op kernenergie (Gamson en Modigliani, 1989)⁸. Kernenergie is van essentieel belang om een toereikende energiebevoorrading te realiseren.

3.2.3. Soft Path

Dit is een frame dat een oproep doet naar de samenleving om meer in te zetten op alternatieve energie en een efficiënte omgang met energie tout court. Men baseert zich op de negatieve ecologische gevolgen van het gebruik van fossiele brandstoffen en kernenergie, en wijst bijgevolg deze vormen van energievoorziening af. Er is nood aan een gedecentraliseerde energieproductie, nood aan hernieuwbare energie en een verbruikspatroon dat zuiniger en milieubewuster omgaat met energie (Gamson en Modigliani, 1989)⁹. De nadruk ligt op de ontwikkeling van energie op een ecologisch verantwoorde manier, nl. via wind, water en zon.

3.2.4. Public Accountability

Gamson en Modigliani (1989) definiëren dit frame als een ‘anti-corporate package’. Het is een aanklacht tegen de organisatie de nucleaire industrie, die aan de basis ligt van het

⁸ Gamson en Modigliani hebben het voornamelijk over kernenergie als alternatief voor geïmporteerde olie en als bron naast de aanwezige fossiele brandstoffen. Er is bij hen, ondertussen meer dan twintig jaar geleden, geen sprake van kernenergie in een energiemix met alternatieve en hernieuwbare energie zoals dat tegenwoordig wel het geval is. Het is daarom belangrijk om de huidige context in rekening te brengen en aandachtig te zijn voor mogelijke nuances en veranderingen binnen dit frame. Hierop wordt verder ingegaan bij de analyse.

⁹ Opnieuw is het van belang om dit frame te ‘moderniseren’. Hernieuwbare energie kent nu belangrijke andere vormen, o.a. WKK (WarmteKrachtKoppeling), en bestaat er het concept van de energiemix (zie voetnoot 8). Hierop wordt verder ingegaan bij de analyse.

probleem. Deze industrie is kapitalistisch georganiseerd, waardoor de verantwoordingsplicht ten aanzien van het algemeen belang, en de controleerbaarheid door het publiek geminimaliseerd worden. Het is daarnaast een oproep naar meer transparantie omtrent procedures en regulering enerzijds, en een democratisering van het proces door meer publieke betrokkenheid en deelname aan de besluitvorming mogelijk te maken. Een regelmatig voorkomende kritiek houdt in dat de industrie haar economische en politieke macht misbruikt om de ontwikkeling van alternatieve energie te dwarsbomen.

3.2.5. (Not) Cost-Effectiveness

Dit frame wordt rechtstreeks overgenomen van Gamson en Modigliani (1989). Het is een frame dat negatief staat tegenover kernenergie op basis van economische argumentatie omtrent de implicaties van kernenergie en diens toepassingen, met inbegrip van opportuniteiten en financiële mogelijkheden en/of gevolgen voor de industrie. Men gaat ervan uit dat bij een vergelijking van de kosten en baten van kernenergie ten aanzien van alternatieve bronnen voor de productie van elektriciteit, kernenergie het onderspit delft.

3.2.6. Pandora's Box

Kernenergie, of een deelaspect ervan, wordt gezien als een mogelijke dreiging indien men het gebruik ervan initieert of verderzet zonder duidelijkheid over de mogelijke gevolgen. Dit frame adviseert om de processen te stoppen en impliceert een waarschuwing dat de verdere ontwikkeling van deze potentieel gevaarlijke technologie een proces in gang zet dat men niet meer onder controle zal hebben en dat onwederkeerbaar is, met alle gevolgen van dien (Gamson en Modigliani, 1989).

3.2.7. Runaway¹⁰

Een bestaande toepassing van kernenergie als technologie wordt gezien als schadelijk en de gevolgen zijn reeds onomkeerbaar. Dit eerder negatieve frame geeft het advies om de technologie te bannen om ergere gevolgen te vermijden, evenals de schade te beperken. De technologie is niet meer onder controle van de mens. Gamson en Modigliani (1989) stellen

¹⁰ Hoewel dit frame aanleunt bij het voorgaande 'Pandora's Box' is er een theoretische nuance van verschil dat in de huidige analyse vertaald wordt, en zo meer duidelijkheid krijgt via de praktijk. Hierop wordt verder ingegaan bij de analyse.

verder dat dit frame niet uitgesproken antinucleair is, maar eerder redeneert volgens een fatalistische gedachtengang. Het essentiële verschil met het voorgaande frame ‘Pandora’s Box’, waar het gaat om potentiële risico’s en gevolgen in de toekomst, is dat binnen dit frame de risico’s en gevolgen geen onzekere toekomst meer zijn, maar reeds aanwezig zijn als gevolg van ernstige negatieve ontwikkelingen.

3.2.8. Devil’s Bargain

Dit frame ontstaat uit een combinatie van pro- en anti-nucleaire argumentatie en is bijgevolg ambivalent van karakter. Pronucleaire argumenten worden naast het ‘Runaway’-frame geplaatst waardoor er een frame ontstaat dat zowel positief als negatief geïnterpreteerd en gebruikt kan worden, en eveneens een uiting is van fatalisme. Gamson and Modigliani (1989) stellen het als volgt: “[...] We are damned if we do, and we are damned if we don’t.”

3.2.9. Ethical

Kerntechnologie wordt gezien vanuit een ethisch standpunt. Men maakt een afweging van pro versus contra en baseert daarop een oordeel. Het meest voorkomende argument binnen dit frame zijn de potentieel negatieve gevolgen voor de komende generaties, waardoor het frame meestal negatief gebruikt wordt (Nisbet en Lewenstein, 2002).

3.2.10. Globalisation

Dit moderne frame doet een oproep naar een globaal standpunt ten aanzien van kernenergie, met de nadruk op economische competitie op wereldvlak (Nisbet en Lewenstein, 2002). Het gebruik van deze technologie wordt op macroniveau beschouwd, zijnde een issue dat een internationale draagwijdte kent.

3.2.11. ‘Green’ Nuclear Power¹¹

Kernenergie wordt beschouwd als een vorm van ‘groene’, alternatieve energie binnen de context van de huidige klimaatproblematiek. Het is een energiebron die het milieu weinig

¹¹ De verantwoording om deze vorm van discours over kernenergie op te nemen als een nieuw frame komt vanuit de recente literatuur (o.a. Laes et. al., 2007; Doyle, 2011 en Culley et. al., 2010) en zal bij wijze van hypothese worden getest in de analyse van dit onderzoek.

belast vanwege de lage CO₂-emissies¹² en kan op die manier gelden als een ecologisch verantwoorde energiebron passende binnen het klimaatbeleid en in het bijzonder het Kyoto-protocol dat stelt dat de emissie van broeikasgassen vermindert dient te worden in de strijd tegen de opwarming van de aarde. Ten aanzien van traditionele bronnen van energie – lees fossiele brandstoffen en aardgas – kan kernenergie gezien worden als een ‘groene’ energie vanwege de afwezigheid van CO₂-emissies bij de productie van elektriciteit in kerncentrales.

4. Opzet en veronderstellingen.

Het opzet van deze studie is om inzicht te krijgen in de processen en de dynamiek van frames binnen het debat rond kernenergie in de Vlaamse media, de geschreven pers in het bijzonder. Er wordt geopteerd voor een longitudinale studie op basis van de belangrijkste en meest recente ontwikkelingen rond kernenergie en de berichtgeving hierover in de Vlaamse kranten. De focus gaat uit naar de verschillende frames en hun vertegenwoordigers (‘frame sponsors’). Met dit onderzoek wordt ook gezocht naar de prominentie van de verschillende frames doorheen de tijd en in het licht van specifieke scharnierpunten in de periode tussen de beslissing tot kernuitstap in 2003 en een periode van ongeveer 2 maanden na de kernramp in Fukushima van 11 maart 2011. Zo wordt het publieke - gemediatiseerde - debat in kaart gebracht en kan dit in relatie gebracht worden met het ruimere maatschappelijke debat.

De invloedrijke en interactieve rol van frame sponsors en de media in de constructie van risicoconflicten en de veronderstellingen rond de werking van de pers in hun berichtgeving, doen een aantal onderzoeksvragen oprijzen. Bij het bestuderen van de media-inhoud in deze thesis zal de focus liggen op welke thema’s gerelateerd aan kernenergie voorkomen in de berichtgeving, welke frames (al dan niet dominant) aanwezig zijn en welke actoren en bronnen voornamelijk aan het woord komen. De comparatieve studie overheen de tijd en de verschillende kranten heeft ook de bedoeling om na te gaan hoe het mediadebat verandert in het licht van de verschillende scharnierpunten, en welke frames doorheen de tijd en in de verschillende kranten het meest prominent zijn geweest, of net aan belang verloren hebben.

¹² Bij de productie van elektriciteit in een kerncentrale wordt er geen schadelijke CO₂ uitgestoten. Het volledige proces van ontginning tot elektriciteitsproductie is echter niet vrij van uitstoot van schadelijke broeikasgassen.

4.1. Onderzoeksvragen.

Het huidige onderzoek heeft voornamelijk tot doel om het Vlaamse mediadiscours in de periode voor en na de recente kernramp in Japan van 11 maart 2011 te beschrijven en onthullen. De Belgische context met een door wet bepaalde kernuitstap die in tijden van een zogenaamde nucleaire renaissance wordt tegengewerkt, vormt een interessante casestudy die met betrekking tot de processen van framing en framesponsoring uiterst interessant kan zijn. Er wordt op twee niveaus een beschrijvende en vergelijkende analyse gedaan van de berichtgeving uit de steekproef. Enerzijds worden de verschillende scharniermomenten tegenover elkaar gezet met de bedoeling veranderingen en verschuivingen doorheen de tijd te analyseren. Anderzijds wordt er gekeken naar verschillen en gelijkenissen tussen de drie Vlaamse kwaliteitskranten die in de steekproef worden opgenomen. De studie behelst bijgevolg enerzijds een longitudinaal en algemeen onderzoek naar de mediaberichtgeving rond kernenergie, anderzijds een meer specifiek comparatief onderzoek op het niveau van de verschillende kranten en hun redacties.

Een beschrijvende invalshoek impliceert eerder algemene onderzoeksvragen en hypothesen afgeleid uit de literatuur aangaande het onderwerp (Nisbet en Lewenstein, 2002; Nisbet, 2005). De voornaamste aandachtspunten zijn de aanwezige en dominante frames en externe actoren die als framesponsors geconceptualiseerd worden. Daarnaast is het eveneens belangrijk om te bekijken welke frames en actoren niet, of zelden, aanwezig zijn in de berichtgeving omdat dit eveneens een gevolg is van de selectieprocedures eigen aan framing. Een algemene comparatieve en beschrijvende analyse van de periodes – de scharniermomenten – en de kranten staat centraal. Meer specifieke onderzoeksvragen kunnen hieruit afgeleid worden. Zo wordt er gekeken naar de opkomst van nieuwe frames doorheen de tijd, zoals dat van ‘Green Nuclear Power’ en ‘Hybride’ als combinatie van reeds bestaande frames binnen het discours, of de aanpassing van oude frames aan nieuwe situaties - bijvoorbeeld ten tijden van een nucleaire ramp zoals die in Fukushima. Bestaat er een hegemonie van officiële instanties als framesponsors en steunen de kranten voornamelijk op het officiële discours, of zijn ze minder afhankelijk van externe bronnen en zijn ze nog steeds erg bezig met identiteit en het uitdragen van een ideologisch standpunt, zowel via frames in de berichtgeving, als via de aanwezigheid van externen als auteur of bron voor de media-inhoud? Zijn bepaalde kranten in hun berichtgeving eerder positief of negatief ten opzichte van kernenergie?

Dergelijke vragen impliceren weliswaar een diepgaandere interpretatieve analyse, die vanwege praktische overwegingen op basis van het verzamelde materiaal en de meer kwantitatieve analyse van de berichtgeving zal moeten geschieden. Hierdoor zal het kwalitatieve luik van de analyse steeds beperkt en genuanceerd worden vanuit geldigheidsoverwegingen.

5. Methodologie.

De tweedelige onderzoeksmethode die Maesele toepast in zijn frameanalyse met focus op ‘framesponsorship’ omtrent GMO’s (2009, 2010) houdt in dat men enerzijds onafhankelijke professionele publicaties van de betrokken belanghebbende framesponsors interpretatief gaat bestuderen om er vervolgens de verschillende frames uit te distilleren. Het tweede luik is een onderzoek naar de operationalisering van deze frames in de mediaberichtgeving. Frames worden opgespoord in de media, eveneens op een kwalitatieve en interpretatieve wijze.

Nisbet en Lewenstein (2002: p. 10-11) gaan ook uit van deze methode als een mogelijk ‘ideaal’, ze stellen dat:

“One method for investigating the evolving nature of media coverage in relation to the policy process and its competing interests involves the comparison of source information subsidies with media coverage outcomes, tallying the proportion of news releases or other information subsidy efforts that are either covered or discarded by the media.”

Toegegeven dat dit een uiterst vruchtbare en interessante methode is, stellen ze echter het gebruik van een andere methode voor. Ze opteren om zich enkel te focussen op mediaberichtgeving in finale vorm als uitkomst van agenda-setting en frameprocessen. Dit is een ‘visible source impact’-benadering à la Berkowitz (1992, in Nisbet en Lewenstein, 2002; Maesele en Schuurman, 2008) die aandacht vestigt op de actoren die in de nieuwsteksten vermeld of aan het woord gelaten worden, de algemene toon van de berichtgeving en de dominante frames en thema’s. Ze suggereren dat deze benadering eveneens sterke indicaties kan opleveren aangaande de meest invloedrijke bronnen en belangen die de mediaberichtgeving bepaald hebben.

De huidige media-analyse, die deze invalshoek van Nisbet en Lewenstein (2002) volgt, zal zich toespitsen op de inhoud van een drietal Vlaamse kranten, nl. *De Standaard*, *De Morgen* en *De Tijd*. De steekproef van de kranten is gebaseerd op inhoudelijke motieven. Zo zijn *De Standaard* en *De Morgen* de twee algemene generalistische kwaliteitskranten in Vlaanderen, zij het met een verschillend profiel. *De Tijd* wordt gekozen vanwege haar zakelijke, economische karakter. Het is dé zakenkrant van Vlaanderen, en dus een kwaliteitskrant met een specifieke focus en een specifiek publiek.

Het verzamelen van nieuwsberichten van de betrokken kranten gebeurt via de digitale persdatabank Mediargus. Hoewel er beperkingen zijn aan een dergelijke dataverzameling, voornamelijk omdat men vertrouwd is op de exhaustiviteit van de databank en omdat het bericht niet in zijn originele vorm en op zijn originele plek in de krant wordt weergegeven, is dit een zeer goede methode om een longitudinaal onderzoek te verrichten (Schafraad et. al., 2006; Deacon, 2007). Het is een exhaustieve methode, in de mate van het mogelijke, die tijd en werk uitspaart en die het bovendien mogelijk maakt om op basis van de frequentie van het voorkomen van sleutelwoorden een gunstige en geldige tijdsperiode te onderscheiden voor de analyse van artikels (Schafraad et. al., 2006).

5.1. Dataverzameling.

5.1.1. Steekproeftrekking.

Zoals eerder vermeld gebeurde het verzamelen van de data via de digitale persdatabank Mediargus, en dit op basis van een lijst met kernwoorden. In dit onderzoek naar de mediaberichtgeving rond kernenergie in de Vlaamse pers werd geopteerd om data te verzamelen op basis van een beknopte lijst met zoektermen aangepast aan de Belgische context en de belangrijke scharniermomenten waar de aandacht naar uitgaat. Volgens Schafraad et. al. (2006) dient de collectie van data gebaseerd te worden op een lijst met sleutelwoorden die productief en exhaustief bevonden is. Dit komt overeen met een vorm van theoretische steekproeftrekking waarbij de sleutelwoorden gedistilleerd worden vanuit de theoretische concepten en representaties in het maatschappelijk debat. Een eerste zoektocht gebeurde op het kernwoord ‘Kernenergie’ om een algemeen beeld te krijgen van de hoeveelheid mediamateriaal dat verschenen was in de verschillende periodes rond de beoogde scharniermomenten. Verder, aangezien de Belgische context in dit onderzoek centraal staat,

werd er gezocht op kernwoorden die daartoe van belang zijn, nl. ‘Kernuitstap’, ‘Uitstap (and) Kernenergie’ en ‘Sluit* (and) Kerncentrale’. Deze kernwoorden zijn gekozen op basis van het belangrijkste element in het energiedebat rond kernenergie, nl. de discussie omtrent het al dan niet geleidelijk afbouwen van het gebruik van kernenergie voor de commerciële productie van elektriciteit in ons land. De totale verzameling aan data die deze kernwoorden bevatte was aanzienlijk groter dan de uiteindelijke steekproef die in het onderzoek werd opgenomen. Dit omdat na een selectie op basis van de lijst van kernwoorden, de artikels werden gefilterd naar relevantie voor het onderzoek. Heel wat artikels die de woorden bevatten, handelden niet om het onderwerp van deze studie, maar waren toch aanwezig in de resultaten vanwege een terloopse vermelding van één van de kernwoorden. Ook artikels die handelen om problematieken rond kernenergie in het buitenland, in het bijzonder buiten de Europese context, worden best niet rechtstreeks opgenomen in de steekproef vanwege een potentiële lage relevantie ten aanzien van de onderzoekscontext. Het is daarom belangrijk dat een tweede selectieprocedure wordt ingelast (Schafraad et. al., 2006). Er werden twee inhoudelijke criteria gehanteerd bij de selectie van de eigenlijke steekproef. Het eerste was dat het artikel kernenergie diende te bespreken of voor te stellen binnen de gebruikscontext om energie te voorzien op industrieel en commercieel niveau, het tweede criterium impliceerde dat het artikel relevant diende te zijn voor de Belgische context. Voorbeelden van artikels die bijgevolg niet werden opgenomen, zijn de perberichten rond de nucleaire programma’s van Iran en Noord-Korea en hun vermeende bezit van atoomwapens of gebruik van kerntechnologie om atoomwapens te maken. Enerzijds is dit minder relevant binnen onze nationale context, en gaat het hier niet om kernenergie in functie van commerciële productie van elektriciteit binnen de context van het energiebeleid. Artikels met betrekking tot al dan niet aanwenden van kernenergie als energiebron in een internationale context, werden volgens bovenstaande logica wel opgenomen. Zo bevat de steekproef artikels omtrent de geplande kernuitstap in Duitsland, of de recentelijke – eventueel geplande – uitbreiding van het nucleaire park in Finland of Groot-Brittanië. Het beleid van andere landen in een Europese context zou mogelijk een invloed kunnen hebben op andere landen die zich in een gelijkaardige situatie bevinden.

5.1.2. Steekproefsamenstelling.

De analyse begint bij de berichtgeving rond de federale beslissing tot een geleidelijke kernuitstap in België. De lange ontwikkeling van voorstel tot bindende wetgeving, vangt aan

in februari 2002 en eindigt met de opname van de wet op kernuitstap in het Staatsblad op 31 januari 2003. Er werd geöpteerd om deze periode van één jaar in haar geheel te bestuderen. Aangezien het gaat om een beslissingsproces dat zich over een langere termijn uitstrekt lijkt het aangewezen om de berichtgeving van februari 2002 tot eind januari 2003 volledig te analyseren om voldoende data te bekomen en geldige bevindingen en conclusies te distilleren.

De steekproef beslaat 82 artikels¹³.

Om het discours rond kernenergie in de aanloop van de verkiezingen van 10 juni 2007 zo volledig mogelijk te omvatten, werd geöpteerd om de analyse aan te vangen op 1 januari 2007 en deze af te sluiten eind juni 2007. Zo werd een lange voorbereidende periode geanalyseerd evenals een korte afsluitende periode na de verkiezingen zelf.

De steekproef beslaat 112 artikels.

Steekproefsamenstelling

	Frequency	Percent	Cumulative Percent
Valid Kernuitstap	82	20,1	20,1
Verkiezingen '07	112	27,5	47,7
Uitstel kernuitstap	82	20,1	67,8
Fukushima	131	32,2	100,0
Total	407	100,0	

Tabel 1: Samenstelling van de gehanteerde steekproef.

Wanneer in oktober 2009 een rapport uitkomt van een onafhankelijke groep van experts – nl. het ‘GEMIX’-rapport – dat adviseert om de geleidelijke uitstap uit kernenergie uit te stellen, komt het debat rond kernenergie en de toekomstige rol ervan in onze samenleving wederom op gang. De periode van analyse gaat van 1 oktober 2009 tot eind maart 2010. Deze periode werd gekozen omdat het gaat om een politiek besluitvoeringsproces dat zich over lange termijn uitstrekt en bijgevolg niet op een korte periode volledig in kaart kan worden gebracht. Eind maart werd gekozen aangezien in april 2010 de Belgische regering ten val komt, wat een aanzienlijke impact kan hebben op het discours in het algemeen – op vlak van de frequentie van berichtgeving over kernenergie als een topic in de nieuwsagenda, aangezien andere issues meer prominent worden - en meer specifiek normatief ten aanzien van kernenergie. Deze

¹³ Zie tabel 1

gebeurtenis maakt geen deel uit van de focus van het onderzoek en wordt bijgevolg uitgesloten.

De steekproef bevat 82 artikels.

Tot slot geldt de kernramp in Fukushima, Japan, als vierde scharnierpunt. Het belang van deze gebeurtenis voor het discours rond en de toekomst van kernenergie, kan niet onderschat worden en is vanwege haar actualiteitswaarde uitermate interessant om te bestuderen. De mediaberichtgeving tussen 11 maart en 7 mei – ongeveer tot twee maanden na de ramp – wordt als onderzoekssubject gekozen. Het discours is zeer omvangrijk waardoor de steekproef van dit scharnierpunt, ondanks de kortere duur van deze periode ten aanzien van die bij de andere scharnierpunten, het grootst uitvalt.

De steekproef bevat 131 artikels.

De uiteindelijke steekproef die geoperationaliseerd zal worden, bedraagt 407 krantenartikels uit de drie Vlaamse kranten en verspreid over de verschillende scharniermomenten. De beschrijvende analyse zal verder bestaan uit twee luiken. Één waarbij de focus zal liggen op de verschillen in het longitudinale discours tussen en binnen de verschillende scharnierpunten. Het andere waar de aandacht uitgaat naar journalistieke praktijken en verschillen tussen de kranten.

6. Resultaten.

6.1. Periodieke analyse.

De verzamelde artikels werden gecodeerd op een kwantitatieve wijze in SPSS tot een dataset waarop de hieropvolgende analyse gebaseerd is. Het codeerschema¹⁴ dat hiervoor werd gehanteerd is afgeleid van het schema opgesteld door Durant et.al. (1998; in Nisbet en Lewenstein, 2002), weliswaar aangepast aan het discours rond kernenergie met als toonaangevende grondstudie die van Gamson en Modigliani (1989).

¹⁴ Zie Appendix 1 voor een volledige versie van het toegepaste codeerschema.

6.1.1. Frames.

In dit eerste luik van de analyse van het discours rond kernenergie ligt de nadruk op de aanwezige en dominante frames die aan bod komen. De frames werden uit de data gedistilleerd op basis van aandachtige lezing en codering van een aantal bepalende variabelen. Er werd steeds gekeken naar de verschillende frames die aanwezig zijn en naar het frame dat het artikel in kwestie dominant is. Bovendien werd ook rekening gehouden met het feit dat een frame evengoed gecontesteerd en ontkend kan worden. Zo stelt Nisbet (2005) dat het proces van framen en framesponsorship enerzijds resulteert in het kaderen van een issue in voordelige termen naargelang de belangen, rationaliteiten en waarden van de actor, maar eveneens in het ‘downplayen’ en ontcrachten van oppositionele argumenten zodat aan deze mededinging naar de ‘algemene definitie’ van het issue wordt ontzegd.

De bijhorende tabellen¹⁵ geven weer dat de dominante frames per scharniermoment en per periode sterk kunnen verschillen. Deze bevinding illustreert een eerdere bevinding binnen het domein van mediastudies, nl. dat mediaberichtgeving, zowel in frequentie als naar inhoud, eerder ‘event oriented’ is dan ‘theme oriented’ in die zin dat er duidelijke pieken en veranderingen ontstaan in periodes van belangrijke gebeurtenissen op wetenschappelijk, politiek of maatschappelijk vlak (Nisbet, 2005). Het discours ten tijde van de verschillende scharniermomenten bevat verschillende dominante frames afhankelijk van de ‘gebeurtenis’ en de algemene ontwikkeling van het discours op dat punt in de tijd. Het is opvallend dat na de ramp in de kerncentrale van Fukushima negatievere frames, nl. ‘Runaway’, ‘Pandora’s Box’ en ‘Public Accountability’ veel prominenter aanwezig zijn dan in de periode voordien waar veiligheid niet zozeer een issue was binnen het lopende discours op dat moment. Op een gelijkaardige wijze als die waarop Gamson en Modigliani (1989) opmerken dat er in navolging van de ongevallen van TMI en Tsjernobyl sprake is van het ontstaan van negatieve frames, wordt er hier een patroon zichtbaar dat duidt op een negatiever discours waar dezelfde frames nog steeds van toepassing zijn.

De periode voor de ramp in Fukushima bestaat uit drie scharniermomenten, waartussen eveneens verschillen op te merken zijn. Naargelang de ontwikkeling van het debat rond kernenergie in de Belgische context zijn verschillende frames dominant in de berichtgeving. Zo zien we dat in de discussie rond het uitstellen van de kernuitstap het frame van ‘Public

¹⁵ Zie tabel 1 en 2 in bijlage.

Accountability' veel prominenter aanwezig is dan voordien. Het gaat hier dan ook om het al dan niet langer openhouden van de kerncentrales, en zo de geplande kernuitstap uitstellen, en de economische voorwaarden daaromtrent. Meer bepaald gaat de discussie voornamelijk over de nucleaire rente die zou ingevoegd worden om de 'stranded benefits' die Electrabel als uitbater haalt uit de reeds afgeschreven kerncentrales. Dit past binnen een context van nood aan regulering van de markt – lees de kernindustrie bestaande uit Electrabel-Suez en enkele kleinere spelers waaronder SPE-Luminus – waar enorme winsten gerealiseerd worden op een ondemocratische wijze. We moeten hier opmerken dat het 'Public Accountability'-frame bij dit scharnierpunt grotendeels anders wordt ingevuld dan in het discours na de kernramp. Het blijft een 'anti-corporate' frame (Gamson en Modigliani, 1989), maar er wordt meer de nadruk gelegd op een economische regulering van het marktgebeuren dan op de eis voor een meer democratisch besluitvormingsproces waar het publiek, dat uiteindelijk opdraait voor de gevolgen bij een kernramp, meer inspraak krijgt.

Men kan ook vaststellen dat daar waar bij het eerste scharniermoment – de discussie over het al dan niet afbouwen van de nucleaire stroomvoorziening – de frames 'Progress' en 'Energy Independence' enerzijds en 'Soft Path' anderzijds het belangrijkste zijn en gebruikt worden als tegengestelde argumenten van respectievelijk pro- en anti-nucleaire actoren, er nadien een ander patroon wordt gevormd waarin deze frames prominent zijn, maar eerder complementair dan tegengesteld. Vanaf de verkiezingen in 2007, waar deze frames nog steeds van aanzienlijk belang zijn, ontstaat er een nieuwe combinatie van deze frames, nl. het frame dat als laatste is ingevoegd, genaamd 'Hybride'¹⁶. Dit frame ontstaat vanuit een steeds wederkerend patroon van waar de frames 'Soft Path' en 'Progress' en/of 'Energy Independence' elkaar aanvullen in plaats van uitsluiten. Het discours maakt hier melding van een compromis tussen hernieuwbare energie en kernenergie in een doordachte en verantwoorde *energiemix*, die respectievelijk de ontwikkeling van alternatieven stimuleert en anderzijds kernenergie blijft promoten – desnoods in een overgangperiode – om de voordelen van kernenergie voor maatschappelijke, wetenschappelijke en economische doeleinden te kunnen genieten en onafhankelijk in eigen energiebevoorrading te kunnen blijven voorzien. Dit frame kan op verschillende wijzen en door verschillende actoren gebruikt worden met een andere focus. Zo kan men de nadruk leggen op de ontwikkeling van hernieuwbare energie ('Soft Path'), en

¹⁶ Dit is een frame dat op deductieve wijze ontstaan is uit de analyse van de artikels uit de steekproef. Het is een suggestie van de auteur van dit onderzoek, waaromtrent discussie nodig is.

kernenergie beschouwen als een manier om, bijvoorbeeld economisch via een nucleaire rente, bij te dragen tot deze ontwikkeling. Dit wordt door bepaalde actoren het ‘melkkoe-principe’ genoemd en maakt dat deze vorm van energie aanvaardbaar wordt als een niet te vermijden en/of noodzakelijke tussenstap om het uiteindelijke doel te kunnen bereiken. Aan de andere kant kan de nadruk liggen op het belang van kernenergie (‘Progress’ en/of ‘Energy Independence’). Hernieuwbare energie wordt nog wel erkend als een uiteindelijk streefdoel op lange termijn, maar aangezien de huidige ontwikkeling van alternatieven ontoereikbaar is, blijft kernenergie enorm belangrijk en onmisbaar. Beide interpretaties erkennen en aanvaarden in principe beide vormen van energievoorziening, enkel de nadruk binnen het frame is verschillend. Algemeen lijkt de intrinsieke waardering voor kernenergie binnen dit frame in het discours van de onderzochte Vlaamse media eerder positief te zijn¹⁷. Het lijkt me een interessante suggestie om dit patroon als een echt frame op te nemen in verder onderzoek, aangezien het een interpretatief kader biedt om kernenergie te bespreken en het de mogelijkheid biedt om kernenergie, evenals hernieuwbare energie zowel positief als negatief te waarderen.

Tot slot zijn er hier nog twee inhoudelijke verschuivingen te bemerken op interpretatief niveau. Enerzijds zien we, net zoals Gamson en Modigliani (1989) destijds hebben vastgesteld, een herinvulling van het ‘Progress’ frame na de ramp in Fukushima. De voorstanders van kernenergie zien zich genoodzaakt om hun positieve argumentatie ten aanzien van kernenergie, waarbij de veiligheid oorspronkelijk als een non-issue geldt, te verdedigen door de veiligheidsrisico’s te minimaliseren. Ze baseren zich op verschillen tussen de situatie in Japan en de situatie hier in onze streken. Zo wordt hier in België een ander type van reactoren gebruikt en leven wij niet in een regio waar dergelijke zware aardbevingen voorkomen. Door deze verschillen op te merken, trachten ze, door te stellen dat het risico in onze kerncentrales lang niet zo groot is, het veiligheidsargument in onze context te ontkennen, of af te zwakken. Ook beroept men zich op het argument dat het voorkomen van dergelijke ramp mede te wijten is aan menselijk falen en verzuim in veiligheidsvoorschriften en – naleving. Anderzijds zien we ook tegenstanders die in de periode voor de kernramp in Fukushima, waar het debat rond de volharding in of uitstelling van de kernuitstap centraal staat, het frame van ‘Pandora’s Box’ en ‘Runaway’ in leven trachten te houden. Ze passen het

¹⁷ Zie tabel 3 in bijlage voor de algemene waardering van kernenergie (positief of negatief) binnen de verschillende frames.

veiligheidsargument aan aan de situatie. Tsjernobyl blijft een exemplarische zaak en men stelt dat wanneer de kernuitstap zou uitgesteld worden met tien jaar, dat dan de veiligheid van de centrales zou verminderen. Enerzijds zijn kerncentrales volgens de tegenstanders niet gebouwd met de bedoeling om zo lang open te blijven, anderzijds vrezen ze dat, vanwege het ongunstige investeringsklimaat in de context van de toekomstige sluiting, investeringen zullen uitblijven en de kerncentrales zullen verouderen en zorgen voor een nog groter veiligheidsrisico.

6.1.2. 'Green Nuclear Power'.

Op aangeven van Doyle (2011), die in haar studie stelt dat er een nieuwe vorm van discours ontstaan is omtrent kernenergie in het kader van een ruimere klimaatproblematiek, wordt er een nieuw frame opgenomen in deze studie, nl. het frame genaamd 'Green Nuclear Power'. Dit is een frame waarin kernenergie, zoals hierboven¹⁸ beschreven staat, wordt voorgesteld als een oplossing of essentieel element in de strijd tegen de opwarming van de aarde. Op basis van de definitie die hieromtrent geformuleerd werd, werd dit frame opgespoord en gecodeerd bij het bestuderen van de data uit de steekproef.

'Green Nuclear Power'

	Frequency	Percent	Cumulative Percent
Afwezig	284	69,8	69,8
Aanwezig	102	25,1	94,8
Aanwezig maar gecontesteerd	21	5,2	100,0
Total	407	100,0	

Tabel 2: Aanwezigheid van het frame 'Green Nuclear Power' in de berichtgeving.

Ongeveer 25% van de artikels vermeldt het frame 'Green Nuclear Power' en stelt kernenergie voor als een essentieel element met betrekking tot het klimaatbeleid. De belangrijkste elementen in deze argumentatie zijn o.a. de verplichting om de Kyotonormen na te leven en het feit dat bij de opwekking van kernenergie geen koolstofdioxide (CO₂) vrijkomt terwijl dat bij de verbranding van 'klassieke' energiebronnen – aardgas, steenkool, aardolie, etc. – wel het geval is. Zowel in De Tijd als in De Standaard wordt een artikel gepubliceerd van de hand van twee leden van de werkgeversorganisatie Agoria, dat zeer typerend is voor deze pro-nucleaire argumentatie. De kern van het artikel met de eenduidige titel 'Kyoto zonder

¹⁸ Zie 3.1.11

kernenergie kan niet’ impliceert dat de kernuitstap het behalen van de opgelegde emissiedaling enorm zou bemoeilijken, zoniet onmogelijk maken. 21 artikels (5,2%) contesteren echter deze stelling door expliciet te vermelden dat kernenergie *geen* oplossing is voor het klimaatprobleem, of sterker nog, mede een oorzaak ervan. De Morgen en De Tijd publiceren hieromtrent een artikel van Eloi Glorieux, toenmalig lid van Agalev, dat onder de titel ‘*Kernenergie en broeikas-effect: twee symptomen van dezelfde kwaal*’, het frame ‘Green Nuclear Power’ onderuithaalt. De tabel hieronder toont in welke periode – lees: ‘bij welk scharniermoment’ – het frame van ‘Green Nuclear Power’ aanwezig was in relatieve waarden. De data geven aan dat dit frame voor de kernramp in Fukushima significant¹⁹ vaker aanwezig was dan erna, maar even vaak wordt gecontesteerd in beide periodes.

‘Green’ Nuclear Power

	Aanwezigheid frame: 'Green' Nuclear Power			Total
	Afwezig	Aanwezig	Aanwezig maar gecontesteerd	
Periode voor Fukushima	62,7%	32,2%	5,1%	100,0%
Periode na Fukushima	84,7%	9,9%	5,3%	100,0%
Total	69,8%	25,1%	5,2%	100,0%

Tabel 3: Aanwezigheid frame ‘Green Nuclear Power’ naar periode.

De hoge frequentie van voorkomen maakt dat men dit argumentatief ‘schema’ als een waardig frame kan beschouwen en de suggestie dient zich aan om ‘Green Nuclear Power’ vervolgens op te nemen in verdere analyses van mediaberichtgeving omtrent kernenergie.

6.1.3. Een nucleaire renaissance?

Wanneer het democratisch en maatschappelijk karakter van een politieke beslissing, zoals die op de kernuitstap, in rekening wordt gebracht kunnen we stellen dat in de periode voor en in mindere mate tijdens de paars-groene regering van destijds (1999-2003) er een redelijk negatief discours moet hebben bestaan ten aanzien van kernenergie. Dit vanwege het feit dat de kernuitstap reeds in het voorafgaande regeerakkoord opgenomen was bij de vorming van de toenmalige regering en in feite dateert van 1999 en de periode daarvoor. Wanneer de wet in 2003 uiteindelijk gestemd en – misschien merkwaardig genoeg – met meerderheid goedgekeurd wordt in het parlement, bevinden het maatschappelijk debat en bijgevolg het discours in de media, zich reeds op een ander niveau, nl. een niveau waar opnieuw plaats is

¹⁹ Chi²-test toont een significantie tot op het niveau van 0,01.

voor kernenergie in de samenleving. Verschillende malen wordt er in het mediadiscours zelf melding gemaakt van een ‘revival’ zoals bijvoorbeeld via een krantenkop in De Standaard (17/02/2007) die luidt: ‘Een stralende comeback. Kernenergie is weer in opmars, met dank aan het klimaat.’ Het sterkste signaal van een ‘nucleaire renaissance’ in de zin van een herboren geloof in de mogelijkheden en noodzakelijkheid van kernenergie, komt van het Nucleair Forum die verschillende, zogenaamde neutrale, campagnes op poten zetten om de burger, via slogans en propaganda te informeren over kernenergie in het dagelijkse leven en aan te sporen er een mening over te vormen.

Wanneer we de mogelijke frames op basis van voorgaande literatuur en de data van het huidige onderzoek²⁰, onderverdelen in positieve en negatieve frames – respectievelijk pro- en antinucleaire frames – kunnen we het waardeoordeel van elk artikel ten aanzien van kernenergie bekijken op het niveau van het dominante frame. De tabel hieronder toont ons dat voor de kernramp in Fukushima, het discours rond kernenergie in de onderzochte Vlaamse kranten, overwegend positieve frames bevat.

Scharniermoment waartoe dit artikel behoort * ValueDomFrame Crosstabulation

		ValueDomFrame		
		Negatief frame	Positief frame	Total
Scharniermoment ²¹	Kernuitstap	45,7%	54,3%	100,0%
	Verkiezingen '07	37,1%	62,9%	100,0%
	Uitstel kernuitstap	42,9%	57,1%	100,0%
	Fukushima	70,2%	29,8%	100,0%
	Total	50,7%	49,3%	100,0%

Tabel 4: Normatieve waarde van het dominante frame per scharniermoment.

Voornamelijk het mediadiscours dat zich situeert rond de verkiezingen in 2007 kent een grote discrepantie tussen positieve en negatieve berichtgeving, in het voordeel van een positief

²⁰ Op basis van tabel 3 in bijlage en de theorie van frames omtrent kernenergie, wordt er een onderscheid gemaakt tussen positieve en negatieve frames, respectievelijk pro- en anti-kernenergie. De positieve frames zijn hierbij ‘Progress’, ‘Energy Independence’, ‘Devil’s Bargain’, ‘Green Nuclear Power’ en ‘Hybride’. De overige frames, nl. ‘Soft Path’, ‘Public Accountability’, ‘Cost-Effectiveness’, ‘Pandora’s Box’, ‘Runaway’ en ‘Ethical’ worden beschouwd als anti-nucleaire frames. ‘Globalisation’ kan niet geassocieerd worden, noch op basis van deze cijfers, noch op basis van de theorie aangezien hier niet zo’n uitgebreide voorgeschiedenis rond bestaat in verband met kernenergie.

²¹ De samenhang tussen scharnierpunt waartoe een artikel behoort en de waardering ten aanzien van kernenergie van het dominante frame is significant tot op het niveau van 0,01.

discours vanuit officiële instanties. Na de rampzalige gebeurtenissen in Fukushima is de balans duidelijk omgeslagen naar de andere kant. 70,2% van alle berichten in de steekproef tijdens deze periode hebben een negatief frame als dominant frame.

Hetzelfde kan afgeleid worden uit onderstaande tabel (5). Hier wordt de waardering van kernenergie op het niveau van het gehele artikel, en dus niet gereduceerd tot de waardering van het dominante frame, gecorreleerd aan het scharnierpunt waartoe het artikel behoort. Een neutrale codering werd hieronder niet in rekening gebracht, waardoor de percentages geïnterpreteerd dienen te worden als een verhouding tegenover het totaal aantal artikels²² die duidelijk een expliciete waarde bevatten ten aanzien van kernenergie.

Scharniermoment * Waardering van kernenergie²³

		Waardering van kernenergie		
		Positief	Negatief	Total
Scharniermoment	Kernuitstap	60,3%	39,7%	100,0%
	Verkiezingen '07	57,5%	42,5%	100,0%
	Uitstel kernuitstap	55,0%	45,0%	100,0%
	Fukushima	36,1%	63,9%	100,0%
	Total	51,1%	48,9%	100,0%

Tabel 5: Scharniermoment gerelateerd aan de intrinsieke waardering t.a.v. kernenergie in de berichtgeving.

Aangezien er geen vergelijkbare data voorhanden zijn van de periode die voorafgaat aan de huidige analyse, kan een verandering van een overwegend negatief discours naar een positiever tijdens de periode uit deze analyse – een duidelijke heropleving van kernenergie binnen de samenleving en de media – niet worden vastgesteld. Wel kan met enige zekerheid gesteld worden dat de bestudeerde kranten tijdens overheen de periode van de eerste drie scharnierpunten, kernenergie vaker positief beoordeelden dan negatief.

De gebeurtenissen in Fukushima zouden deze ‘nucleaire renaissance’ wel eens de das om kunnen doen. De toekomst zal dit moeten uitwijzen aangezien niemand weet wat de exacte impact zal zijn. Toch kunnen we alvast op korte termijn vermoeden, afgaande op de

²² Het aantal artikels met een duidelijk positieve of negatieve waarde ten aanzien van kernenergie bedraagt 274 individuele artikels, of nog, 67,3 procent van het totaal aantal artikels in de steekproef.

²³ De samenhang tussen de gecodeerde waardering van kernenergie als variabele en de gecreëerde waarde-categorisering op basis van het dominante frame is significant tot op het niveau van 0,01. Dit wijst op consistentie in de codering van de artikels en verhoogt de validiteit van data en analyse. Zie tabel 4 in bijlage.

mediaberichtgeving, dat de heropleving van kernenergie tijdelijk een halt zal worden toegevoerd.

6.1.4. Belgische context, Belgisch discours²⁴.

Het is van belang dat bij het bestuderen van de processen van framen en herframen de specifieke, zeg maar unieke, nationale context van kernenergie in België in rekening worden gebracht. Een aantal elementen zoals de schijnbare ‘*contradictio in terminis*’ van een nucleaire renaissance binnen een context van de kernuitstap, de enorme afhankelijkheid van kernenergie voor de productie van elektriciteit in België en de nucleaire rente in de context van de ontwikkeling van hernieuwbare energie maken het discours rond kernenergie in onze nationale context uniek en bijzonder complex. Deze elementen zullen namelijk elders niet, of ten minste anders aanwezig zijn of geframed worden naargelang het niveau waarop het maatschappelijk debat zich reeds bevindt, en naargelang de ontwikkelingen die zich voordoen in de samenleving.

Dit wordt duidelijk bij het kijken naar de dominante thema’s en frames in de periodes rond de verschillende scharnierpunten. Vooreerst bestaat er een significant verband tussen de dominante thema’s en dominante frames in de dataset.²⁵ Enkele patronen zijn hier relevant aangezien zij een vertaling van het maatschappelijk debat naar het mediadiscours belichamen.

In de periode van het eerste scharnierpunt is het belangrijkste discussiepunt dat van het al dan niet behouden van kernenergie als bron voor elektriciteitsopwekking. De belangrijkste thema’s zijn dan de rol van kernenergie en die van alternatieven in de bredere context van het energiebeleid voor de toekomst. Ook economische aspecten maken vaak deel uit van deze overweging. Naar aanloop van de verkiezingen in 2007 ontvouwt zich een breder mediadiscours en worden, naast de rol van kernenergie en die van alternatieven binnen het energiebeleid, ook de rol van kernenergie binnen de bredere context van het klimaatbeleid en de regulering van de industrie en energiemarkt belangrijker. Bij de overgang naar het derde scharnierpunt doet zich een ingrijpendere verschuiving voor. Het maatschappelijk debat gaat veel minder om de polarisering tussen kernenergie of hernieuwbare energie nu vanuit de

²⁴ Zie tabel 5 in bijlage voor deze paragraaf. De samenhang is significant tot op het niveau van 0,01.

²⁵ Zie tabel extra tabel 1 in bijlage.

wetenschappelijke en politieke hoek de constatacie gekomen is dat de kernuitstap best wordt uitgesteld. Het lijkt alsof dit aanvaard wordt door de media, en het mediadiscours past zich aan aan het maatschappelijk debat rond kernenergie en de thema's die op dat moment van belang zijn. Dit vertaalt zich in een verschuiving van het mediadiscours naar een debat rond de regulering van de industrie; een thema dat plots prominent aanwezig is in meer dan 25% van de artikels. Daarnaast is het belang van wetenschappelijke ontwikkelingen binnen het domein van de kernindustrie eveneens toegenomen. De tweede grote verschuiving vindt plaats na de kernramp in Fukushima. Deze gebeurtenis lijkt wederom aan te tonen dat mediaberichtgeving eerder 'event-oriented' is. De belangrijkste thema's zijn nu de veiligheid van kerncentrales en kernenergie als technologie op zich en het feit dat het publiek meer betrokken dient te worden bij de besluitvormingsprocessen in verband met het gebruik van kernenergie aangezien het een zaak is van algemeen belang. Beide thema's waren voordien slechts van weinig belang. Het gemediatiseerde debat is steeds gefocust op een bepaalde gebeurtenis of ontwikkeling en bepaalt hiermee de thema's in de berichtgeving. Dit zal op haar beurt aangeven welke frames naar voren zullen komen, aangezien de frames toegepast en aangepast worden aan het niveau van het debat op een bepaald punt in de tijd. Bovendien wordt verderop aangetoond dat de gebruikte frames wel zeer gevarieerd kunnen zijn, ondanks het feit dat de thema's meestal zeer homogeen zijn in de berichtgeving in de verschillende kranten tijdens een bepaalde periode.

6.1.5. Actoren.

De analyse naar de verschillende actoren – de zogenaamde framesponsors – die aanwezig zijn in het mediadiscours, focust zich op twee elementen. Enerzijds wordt er gekeken naar de auteur of bron²⁶ van het artikel, anderzijds wordt er rekening gehouden met maatschappelijke actoren die actief in de berichtgeving aanwezig zijn, in die zin dat ze worden geciteerd of dat hun standpunten en argumenten in hun naam door de redactie of journalist worden weergegeven. In het eerste geval wil dit zeggen dat de actor in kwestie de auteur is van het bericht. Het betreft hier een interactief proces tussen middenveld en media enerzijds steunend op het initiatief van de actor om een (opinie-)stuk te schrijven, anderzijds eveneens afhankelijk van de media die beslissen om dit op te nemen in hun krant. De categorisering die

²⁶ Bij een interview wordt de geïnterviewde als auteur/bron gezien, niet de redacteur die het interview uittypt en publiceert, noch de journalist die het interview heeft afgenomen.

voor beide variabelen – nl. auteur/bron en geciteerde actoren – wordt gebruikt is terug te vinden in het codeerschema²⁷. Hieronder wordt kort een beschrijving gegeven van de bevindingen aangaande maatschappelijke actoren overheen de verschillende scharnierpunten, en dus, doorheen de tijd.

Een comparatieve analyse²⁸ van de bron of auteur van de de mediaberichtgeving voor de periode voor en na de kernramp in Fukushima toont dat er een verschuiving is in het aandeel dat de verschillende actoren innemen. Algemeen is de berichtgeving na de gebeurtenissen in de kerncentrale van Fukushima gevarieerder op het niveau van de bron waarvan ze afkomstig is. Dit wordt meteen gesuggereerd door het feit dat het relatieve aandeel van de eigen redactie daalt met bijna 9%²⁹. Een aantal actoren – nl. werkgeversorganisaties, onafhankelijke wetenschappers en de publieke sector – komen hier aan bod, die voordien afwezig waren. Daarnaast zijn er ook verschuivingen merkbaar. Zo zien we dat meer dan een vierde van de berichten in de periode na Fukushima afkomstig is van wetenschappers en experts die verbonden zijn aan universiteiten. Anderzijds valt op dat berichtgeving van persagentschappen en andere media of journalisten van buiten de eigen redactie, veel minder aanwezig is dan voorheen. Ook ‘de politiek’ als framende actor is minder aanwezig dan voordien. Men zou kunnen stellen dat het discours na de kernramp een meer gevarieerd patroon van framesponsors kent en meer een maatschappelijk dan een politiek debat is geworden.

Betreffende de geciteerden in de berichtgeving³⁰ zijn er op het eerste zicht minder opmerkelijke patronen te vinden³¹. Kwantitatief kan men bijgevolg niet concluderen dat de dominante geciteerde actoren – die optreden als framesponsors in de huidige conceptualisering van dit fenomeen – significant verschillen tussen de verschillende

²⁷ Zie Appendix 1

²⁸ Zie tabel 6 in bijlage. Berichten die van de eigen redactie afkomstig zijn, worden hier weggelaten om te kunnen kijken naar auteurs en bronnen van buitenaf. Uiteindelijk zijn er 138 berichten die niet van de hand van de eigen redactie zijn. De samenhang is significant tot op het niveau van 0,05.

²⁹ Zie tabel 7 in bijlage.

³⁰ Aangezien het hier gaat om een complementaire analyse aan die van de auteur of bron van het artikel, worden hier enkel de artikels betrokken die van de hand van de eigen redactie zijn. Opiniestukken van externen zijn meestal geschreven vanuit de visie van de auteur (die aldus geen lid is van de eigen redactie van de krant), waardoor de daarin geciteerden van minder belang zijn.

³¹ De samenhang tussen de dominante geciteerde actoren en de periode waarin de artikels verschenen, is niet significant. Zie tabel 8 in bijlage.

scharnierpunten. Toch zijn verschillen weliswaar aanwezig, maar die zijn op een meer kwalitatieve, interpreterende manier te begrijpen en verklaren. Naargelang het onderwerp van de discussie, worden andere bronnen door de journalisten en redacties van de bestudeerde Vlaamse kranten geciteerd en aldus erkend als prominente actoren in het maatschappelijk debat, dat duidelijk een tijds- en themagebonden karakter heeft. Bij nader onderzoek van de data, blijkt deze interpretatieve suggestie binnen de huidige dataset te kloppen. Er bestaat een significant verband tussen de dominante actor en het dominante thema in de berichtgeving³². Individuele politici en politieke partijen zijn bij voorkeur de meest geciteerde actoren in de berichtgeving. Ongeacht het thema, maken ze steevast een aanzienlijk deel uit van de aanwezige framesponsors. Daarnaast zijn de actoren vanuit de industrie en private sector, of de daaraan verbonden belangenvertegenwoordigers, eveneens vaak geciteerd. Toch zien we een verschil in prominentie van deze actoren naargelang het thema dat centraal staat in de berichtgeving. Tekenend voor deze relatie is bijvoorbeeld de prominente rol van internationaal regulerende organen, naast de nationale politieke actoren, bij het bespreken van het klimaatbeleid aangezien dit een issue is dat lands- en staatsgrenzen overschrijdt en waardoor het citeren van het hoger regulerende niveau binnen een dergelijke internationale context meer relevant is. Wederom lijkt het mogelijk te concluderen dat de berichtgeving in de media niet thema-gerelateerd is maar eerder bepaald wordt door de issues die op een bepaald moment belangrijk zijn, in dit geval binnen het bredere maatschappelijke debat omtrent kernenergie. Mediaberichtgeving in de Vlaamse pers is volgens huidig onderzoek ‘event oriented’.

6.2. Krantgerichte comparatieve analyse.

Op basis van de belangrijkste bevindingen en resultaten aangaande de frames, thema's en actoren die aanwezig zijn in de berichtgeving, evenals de evaluatie van kernenergie doorheen het mediadiscours, kan een comparatieve analyse tussen de drie bestudeerde Vlaamse kranten een interessant gegeven zijn om het algemene karakter van de voorgaande analyse te nuanceren en specificeren. Daarenboven is het belangrijk om de verschillen en gelijkenissen tussen de berichtgeving van de verschillende kranten te bestuderen, om de kracht van de eigen redactie enerzijds en anderzijds die van journalistieke praktijken en externe invloeden te vergelijken.

³² Zie tabel 9 in bijlage.

Grote verschillen tussen de kranten, zouden kunnen wijzen op een noodzakelijke nuancering van de voorgaande bevindingen, in die zin dat dit impliceert dat de processen van framing en sponsoring deels gestuurd worden door externe factoren zoals framesponsors en praktische aangelegenheden, maar anderzijds ook voor een aanzienlijk deel door de eigen redactie en de identiteit van de krant. Er wordt voornamelijk gekeken naar de verschillen in gebruikte frames, de waardering van kernenergie door de kranten in het algemeen en de aanwezige actoren in de berichtgeving.

6.2.1. Algemeen.

Alvorens een meer diepgaande analyse van de framingprocessen te ondernemen, wordt gekeken naar een aantal zaken, die ondanks hun kwantitatieve karakter, reeds heel wat onthullen op vlak van verschillen en gelijkenissen tussen de verschillende kranten. Ondanks de kleine verschillen tussen de kranten in het totale aantal berichten in de steekproef³³, zijn er duidelijk merkbare en potentieel betekenisvolle verschillen in de hoeveelheid berichten per scharniermoment binnen de huidige studie. Het verband tussen het scharnierpunt, zijnde een bepaalde gebeurtenis of ontwikkeling binnen het debat, en de krant waarin het in de steekproef opgenomen artikel zich bevond, is significant bevonden. De drie kwaliteitskranten in het Vlaamse medialandschap berichten dus niet evenredig bij de verschillende scharnierpunten.

Frequentie berichtgeving

	Frequency	Percent	Cumulative Percent
Valid De Morgen	143	35,1	35,1
De Standaard	137	33,7	68,8
De Tijd	127	31,2	100,0
Total	407	100,0	

Tabel 6: Frequentie van berichtgeving in de verschillende kranten.

Drie patronen zijn hierbij opvallend. Bij de eerste twee scharniermomenten is het aandeel van De Standaard duidelijk het grootst. Uit de algemene analyse, waarin alle artikels zijn opgenomen, blijkt dat de frames hier voornamelijk positief zijn. Bij het derde, namelijk het

³³ De Morgen 143 artikels (35,1%), De Standaard 137 artikels (33,7%) en De Tijd 127 artikels (31,2%).

uitstel van de kernuitstap waar de maatschappelijke discussie voornamelijk om economische zaken gaat in verband met de nucleaire rente en de doeleinden die deze zou moeten dienen, zien we dat De Tijd het grootste aandeel heeft in de artikels. Dit past bij de economische en zakelijke focus van de krant. Bij het laatste en meest recente scharniermoment omtrent de nucleaire ramp in Japan, heeft De Morgen het grootste aantal artikels gepubliceerd. De frames zijn bij dit scharniermoment, waar kernenergie sterker dan in de voorgaande periode (opnieuw) wordt bekritiseerd, overwegend negatief. De verschillen in frequenties van publicaties kunnen opgevat worden als een weloverwogen keuze van de redacties, naast de belangrijke keuze van de wijze van berichtgeving welteverstaan. De werkelijkheid is een gegeven, de manier waarop daarmee wordt omgegaan, bij wijze van selectie en berichtgeving, is een keuze die grotendeels aan de redacties wordt overgelaten. De keuze om bij bepaalde ontwikkelingen en gebeurtenissen, die een positieve of negatieve interpretatie van de problematiek rond kernenergie mogelijk maken, meer of minder artikels te publiceren, zou een implicatie kunnen zijn voor de algemene visie van de kranten omtrent kernenergie.

Scharniermoment * Krant

Scharniermoment	Krant			
	De Morgen	De Standaard	De Tijd	Total
Kernuitstap	30,5%	40,2%	29,3%	100,0%
Verkiezingen '07	28,6%	42,0%	29,5%	100,0%
Uitstel kernuitstap	31,7%	28,0%	40,2%	100,0%
Fukushima	45,8%	26,0%	28,2%	100,0%
Total	35,1%	33,7%	31,2%	100,0%

Tabel 7: Berichtgeving per krant ten tijde van de verschillende scharniermomenten.

Deze suggestie wordt in de huidige analyse bevestigd³⁴ wanneer gekeken wordt naar de waardering van kernenergie in de artikels uit de steekproef. De Morgen toont in meer dan 60% van de artikels een negatieve waardering ten aanzien van kernenergie, terwijl De Standaard en, zij het in mindere mate, De Tijd verhoudingsgewijs duidelijk vaker een positieve attitude tonen ten aanzien van dezelfde problematiek. Dit is een interessante vaststelling met betrekking tot de framende kracht van de individuele redacties ten aanzien van maatschappelijke risico's zoals kernenergie en de vermoedelijke impact op de publieke opinie zoals deze vanuit de literatuurstudie wordt aangenomen.

³⁴ Zie tabel 8. De samenhang is significant tot op het niveau van 0,01.

Waardering kernenergie * krant

		Waardering van kernenergie		
		Positief	Negatief	Total
Krant				
	De Morgen	39,4%	60,6%	100,0%
	De Standaard	61,6%	38,4%	100,0%
	De Tijd	54,8%	45,2%	100,0%
	Total	51,1%	48,9%	100,0%

Tabel 8: Waardering ten aanzien van kernenergie per krant op basis van de berichtgeving.

6.2.2. Frames.

Voorts wordt gekeken naar processen aangaande het framen van de problematiek rond kernenergie overheen de drie onderzochte Vlaamse kranten. Hierbij is het minder interessant om te kijken welke frames³⁵ voornamelijk aan bod komen, aangezien we het algemene beeld van de gebruikte frames hierboven reeds hebben uitgeklaard, dan wel om te bestuderen wat de normatieve waarde is van de dominante frames in de berichtgeving. Hiervoor wordt opnieuw de voorgaande categorisering van positieve en negatieve frames gebruikt. Opnieuw wordt hier een verband gevonden voor de kranten De Morgen en De Standaard en het gebruik van een normatief discours, in dezelfde richting als hierboven.

Krant * ValueDomFrame

Krant	ValueDomFrame		
	Negatief frame	Positief frame	Total
De Morgen	56,7%	43,3%	100,0%
De Standaard	43,4%	56,6%	100,0%
De Tijd	51,8%	48,2%	100,0%
Total	50,7%	49,3%	100,0%

Tabel 10: Normatieve waarde van de dominante frames in de berichtgeving per krant.

Voor De Tijd is het verschil kleiner dan bij de algemene waardering ten aanzien van kernenergie. Dit kan echter worden verklaard vanwege het feit dat bij de categorisering van frames naar hun normatieve waarde, het frame ‘Cost-Effectiveness’ negatief wordt geïnterpreteerd en gecodeerd naar de originele conceptualisering van Gamson en Modigliani (1989). Bij de toewijzing van het dominante frame in de berichtgeving kon echter geen

³⁵ Zie tabel 8 in bijlage.

rekening meer gehouden worden met de mogelijke contestatie van een frame. Het feit dat dit frame dominant is, wil daarom niet zeggen dat het steeds in deze negatieve interpretatie wordt gebruikt³⁶.

Aanwezigheid frame '(Not) Cost-Effectiveness					
		Aanwezigheid frame: Cost-Effectiveness			
		Afwezig	Aanwezig	Aanwezig maar gecontesteerd	Total
Krant waarin dit artikel verscheen	De Morgen	79,0%	14,0%	7,0%	100,0%
	De Standaard	79,6%	7,3%	13,1%	100,0%
	De Tijd	75,6%	8,7%	15,7%	100,0%
	Total	78,1%	10,1%	11,8%	100,0%

Tabel 9: Aanwezigheid van het frame '(Not) Cost-Effectiveness' in de berichtgeving.

Met deze nuance zou men toch kunnen aannemen dat De Tijd toch vaker een positieve attitude aanneemt ten aanzien van kernenergie.

In verband met de nieuwe ontwikkelingen vanuit de algemene analyse, nl. aangaande het nieuwe frame 'Green Nuclear Power' en het 'Hybride' frame, wordt een patroon onthuld dat overeenkomt met deze bevindingen. Het frame 'Green Nuclear Power', dat per definitie een positief getint frame is, komt beduidend meer voor in de berichtgeving van De Standaard en De Tijd, terwijl het relatief gezien het vaakst wordt gecontesteerd in De Morgen. Tegelijkertijd komt het gecombineerde 'Hybride' frame³⁷ eveneens het vaakst voor in De Standaard en De Tijd. Aangezien dit een frame is dat, hoewel het zowel een positieve als negatieve indicatie kan impliceren ten aanzien van kernenergie, het vaakst voorkomt in combinatie met een positieve algemene waardering³⁸ voor kernenergie, komt dit ook overeen met de algemene vaststelling dat deze beide kranten een positiever licht laten schijnen op kernenergie.

³⁶ Deze situatie is enkel voor dit frame van toepassing aangezien de verhouding tussen 'aanwezig' en 'aanwezig maar gecontesteerd' enkel hier negatief is. D.w.z. dat dit frame als enige meer gecontesteerd werd. In De tijd wordt dit frame bijna dubbel zo vaak gecontesteerd dan gebruikt in de originele interpretatie. Zie tabel 9.

³⁷ Zie tabel 10 in bijlage voor de verdeling van het dominante frame per krant.

³⁸ Zie tabel 3 in bijlage.

Krant * Aanwezigheid frame: 'Green' Nuclear Power

Krant	Aanwezigheid frame: 'Green' Nuclear Power			
	Afwezig	Aanwezig	Aanwezig maar gecontesteerd	Total
De Morgen	73,4%	18,9%	7,7%	100,0%
De Standaard	66,4%	30,7%	2,9%	100,0%
De Tijd	69,3%	26,0%	4,7%	100,0%
Total	69,8%	25,1%	5,2%	100,0%

Tabel 11: Aanwezigheid van het frame 'Green Nuclear Power' per krant.

6.2.3. Thema's in de berichtgeving.

In principe is de vergelijking tussen de kranten op het niveau van thema's die aan bod komen, minder interessant dan bij een algemene chronologische vergelijking doorheen de tijd zoals deze hierboven reeds werd doorgevoerd. De kranten worden telkens met dezelfde ontwikkelingen en gebeurtenissen geconfronteerd en worden verwacht hierover te berichten. De kranten kunnen wel, net zoals bij het gebruik van frames, processen van selectie doorvoeren bij de keuze welke thema's uit het debat worden belicht. Het verband tussen de verschillende kranten en het dominante thema in de berichtgeving is echter eenduidig niet significant gebleken³⁹.

Wat wel interessant is, zo is gebleken, is het verband tussen de frequentie van berichtgeving en het scharniermoment in het maatschappelijk debat. Zo kan men wel vaststellen dat de onderwerpen 'veiligheid' en 'maatschappelijk debat' wel beduidend vaker voorkomen in de berichtgeving van De Morgen⁴⁰, maar dit is wellicht het gevolg van de zeer frequente berichtgeving in de periode na de kernramp in Fukushima, waar deze topics het meest prominent zijn. Dit werd hierboven reeds voorgesteld, maar een verduidelijking is noodzakelijk. Het lijkt erop dat kranten, meer bepaald de individuele redacties, binnen de problematiek rond kernenergie, verschillende standpunten innemen. Zij zijn grotendeels verantwoordelijk voor het framen van het issue. De ene ontwikkeling is de andere niet en zal daarom de pro- of anti-nucleaire beter uitkomen. Een kernramp zal, ongeacht het veroorzaakte leed en verlies, een meer anti-nucleaire ingestelde redactie beter uitkomen dan één die eerder voorstander is van kernenergie; het leent zich met andere woorden beter voor

³⁹ Zie tabel 11 in bijlage. De correlatie tussen het dominante thema in de berichtgeving en de krant waarin de artikels verschenen is niet significant gebleken tot op het niveau van 0,05 ($\text{Chi}^2 = 0,144$).

⁴⁰ Zie tabel 11 in bijlage.

die eersten om hun standpunt te verkondigen en te verdedigen, net zoals dat bij sommige maatschappelijke actoren het geval is. Beweren dat De Morgen meer tegen kernenergie gekant is dan de andere kwaliteitskranten uit dezelfde categorie, is hier, in een hoofdzakelijk kwantitatief onderzoek, onmogelijk en niet van toepassing. Het verschil is echter wel opmerkelijk en kan interpretatief wel zeer betekenisvol zijn.

6.2.4. Actoren.

In deze sectie wordt opnieuw een onderscheid gemaakt tussen de raadpleging van een externe bron/auteur voor een artikel, of het citeren en de actieve aanwezigheid van maatschappelijke actoren in een artikel van de hand van de eigen redactie.

Het aandeel van artikels waarvan de eigen redactie niet de auteur is, is voor de drie kranten niet erg verschillend. Ongeveer één derde van de artikels uit de steekproef is afkomstig van een externe bron of auteur⁴¹. Het verband tussen de externe auteurs van berichtgeving en de kranten is niet significant bevonden. Er zijn wel opmerkelijke verschillen terug te vinden tussen de kranten onderling. De Morgen is het meest divers in het aanwenden van artikels die van de hand zijn van externe bronnen, terwijl De Standaard, die het kleinste aandeel heeft van artikels van externen, dat net niet is. De Standaard doorbreekt echter wel de algemene verwachtingen door zowel wetenschappers, sociale bewegingen en de publieke opinie meer aan bod te laten komen dan haar rivalen, en politieke actoren net beduidend minder⁴². Algemeen, de drie kranten samen genomen, zijn politieke actoren, wetenschappers en industriële actoren het meest voorkomend als externe bron van informatie en berichtgeving, doch blijven nuances aanwezig naargelang het scharniermoment.

Met betrekking tot het citeren en actief vertegenwoordigen van standpunten van maatschappelijke actoren in de berichtgeving van de eigen redactie, is er eveneens geen significant verband met de kranten⁴³. Zowaar het enige opvallende is dat in de berichtgeving van De Tijd, de private en commerciële industriële actoren het vaakst aan bod komen in vergelijking met de andere kranten, net zoals bij de externe auteurs/bronnen. De Morgen is, in

⁴¹ Het aandeel van externe bronnen/auteurs is voor De Morgen 35%, voor De Standaard 30,7% en voor De Tijd 36,2%.

⁴² Zie tabel 12 in bijlage.

⁴³ Zie tabel 13 in bijlage.

dezelfde trend, de krant die het meest de standpunten van sociale bewegingen representeert. Dit kan gelinkt worden aan de economische en zakelijke focus van De Tijd en de, vanuit de historische context geërfde, meer linkse, socialistische identiteit van De Morgen. De identiteit van een krant heeft mogelijk een effect in verband met de framing van een maatschappelijk issue zoals kernenergie, op het niveau van de actoren die aan bod komen en prominent aanwezig zijn in de berichtgeving.

7. Discussie en conclusies.

Algemeen kan men stellen dat de mediaberichtgeving omtrent kernenergie als een maatschappelijk risico, ‘event-oriented’ is. Dit wil zeggen dat afhankelijk van de gebeurtenissen en ontwikkelingen ten tijde van de berichtgeving, verschillende frames aan bod komen, aangepast aan het niveau van het debat dat dan aan de orde is⁴⁴.

De ramp in Fukushima doet een ‘nieuwe’ vorm van discours ontstaan dat lange tijd afwezig is geweest. Het is een negatief discours, waar negatieve frames plots weer prominent aanwezig zijn⁴⁵. Hier mag het duidelijk zijn dat de media erg alert zijn en meteen inspelen op de gebeurtenissen. Ergens is dit een logisch gevolg van de feitelijke werkelijkheid, die namelijk negatief is ten aanzien van kernenergie ten tijde van een dergelijke ernstige ramp zoals die in Fukushima, maar anderzijds is er steeds de keuze om hierover op een alternatieve manier te berichten. Het uiteindelijke discours is er één dat gelijkaardig is aan dat ten tijde van de ramp in Tsjernobyl, zo’n 25 jaar geleden en opgetekend door Gamson en Modigliani (1989). Dezelfde frames zijn opnieuw aanwezig, zij het aangepast aan de huidige situatie; m.a.w. de basisveronderstelling is dezelfde, de specifieke invulling is op maat van de huidige gebeurtenissen in Japan.

Vergeleken met de voorgaande periode, waarin de andere drie scharniermomenten zich situeren, wordt er met meer argwaan en negatieve gevoelens gesproken over kernenergie en diens toekomst. Voordien waren geheel andere issues aan de orde. De unieke context die in

⁴⁴ Zie extra tabel 1 in bijlage.

⁴⁵ Zie extra tabel 2 en 3 in bijlage voor algemeen beeld van de verschuiving van de normatieve waarde van het discours ten aanzien van kernenergie. In beide gevallen is de correlatie significant tot op het niveau van 0,01.

België bestaat met betrekking tot het gebruik van kernenergie voor de commerciële productie van elektriciteit, biedt een al even uniek discours in de massamedia, dat vergelijkbare elementen bevat ten aanzien van andere landen, maar toch uiterst interessant is om op zich te bestuderen en mogelijk op te nemen in een comparatieve studie. Het mag duidelijk wezen dat frames gebruikt en aangepast worden naargelang de inhoud van de discussie die zich op een bepaald moment ontwikkelt. Ten tijde van Fukushima worden negatieve frames aangewend, gelijkaardig aan het discours ten tijde van Tsjernobyl, maar in de periode daarvoor, in zekere mate gekenmerkt door een ‘nucleaire renaissance’, zijn deze frames die kernenergie als een enorm risico voorstellen, nauwelijks aanwezig.

Het dynamische karakter van frames en framesponsorship houdt in dat bestaande frames (kunnen) worden aangepast aan de specifieke situatie in een bepaalde periode. Zo gaan sponsors van positieve frames ten tijde van de ramp in Fukushima, hun vertrouwde frames blijven aanhangen om een zekere consistentie te behouden en hun betrouwbaarheid bij de publieke opinie niet op de helling te zetten, evenals om hun belangen te blijven nastreven. Ze hanteren het proces van frames en selectie op dergelijke wijze, dat ze de huidige (negatieve) omstandigheden zorgvuldig ombuigen in functie van hun visie. Zo zullen de noodlottige omstandigheden van de ramp aangewend worden en vergeleken worden met de situatie in België, om te stellen dat dergelijke ramp hier bij ons ondenkbaar of onmogelijk is. Dit, zijnde een selectieve interpretatie van het gevaar en risico, aangezien andere zaken mogelijks wel een kernramp kunnen veroorzaken, past binnen positievere frames zoals het ‘Progress’-frame en tracht kernenergie in een beter licht te plaatsen met betrekking tot de Belgische context. Ook negatieve frames worden aangepast aan de situatie. In de positieve ‘renaissance’-tijd, waarin kernenergie zich bevond in de periode voor Fukushima, was verwijzen naar zware ongevallen zoals Tsjernobyl, oud nieuws geworden. Binnen de discussie om de kernuitstap uit te stellen met een tiental jaar, ontstond daarom een nieuwe versie van het ‘Runaway’- en ‘Pandora’s Box’-frame. Hier wordt gesteld dat het langer commercieel actief houden van de reeds verouderde centrales, de kans op ongevallen en risico’s enorm vergroot zou worden en dat men het huidige kernpark best zo snel mogelijk zou sluiten om gevaren te voorkomen.

Dit dynamisch karakter van het mediadiscours wordt ook aangetoond aan de hand van de nieuwe frames die in dit onderzoek voor het eerst duidelijk worden omschreven en toegepast in de analyse. Het frame genaamd ‘Green Nuclear Power’ werd reeds besproken door Doyle (2011) in haar studie aangaande de Britse nieuwsmedia. Voor deze studie werd dit frame

inhoudelijk uitgewerkt en opgenomen bij de data-analyse. Dit frame blijkt in de periode voor Fukushima een prominent aanwezig frame te zijn in het discours, voornamelijk aangehangen door zij die algemeen redelijk positief staan ten aanzien van kernenergie. Het is in principe een kader waarin kernenergie wordt voorgesteld als iets dat noodzakelijk en goed is, ten minste ten aanzien van de alternatieven. Dit frame past bijgevolg volledig binnen de these van ‘nuclear revival’. Opmerkelijk, doch te verwachten, is het dan ook dat dit frame na de nucleaire ramp vrijwel volledig verdwenen is uit het discours in de Vlaamse pers omdat het niet lijkt op te wegen tegen het prominent aanwezige thema, nl. het risico op ongevallen en het gevaar dat kerncentrales daarbij vormen voor de mensheid. Negatieve frames, gesponsord door tegenstanders van kernenergie, zijn het meest aanwezig, doch dient dit genuanceerd te worden aangezien de prominentie varieert naargelang de krant waarin de berichtgeving verschijnt. Daarnaast werd ook een suggestie gedaan op basis van bevindingen, om een nieuw frame in overweging te nemen. Het frame werd gedoopt ‘Hybride’ omdat het een uiterst dynamisch karakter heeft, in die zin dat het zowel als positief als negatief kan gebruikt worden ten aanzien van kernenergie. Kortweg gaat het om een frame dat, bij wijze van compromis, een ‘energiemix’ voorstelt waar alternatieve energie en kernenergie voorlopig hand in hand gaan. Naargelang de energievorm waar de nadruk op wordt gelegd, krijgt dit frame een positief of negatief karakter, respectievelijk met een noodzakelijke of ondersteunende functie voor kernenergie binnen de voorgestelde mix van energiebronnen.

De vergelijking van de verschillende scharniermomenten aangaande de prominentie van bepaalde framesponsors, leert ons dat er minder opvallende patronen van verschillen aanwezig zijn. Het meest opvallende is dat na de ramp in Fukushima er een meer gevarieerde groep van framesponsors aan het woord wordt gelaten, waardoor een meer gevarieerd debat tot stand kan komen. Wetenschappers verbonden aan universiteiten zijn een van de meest geraadpleegde bronnen, en de meer mainstream berichtgeving van politici of persagentschappen daalt relatief gezien in prominentie. Concluderend kan men stellen dat er een patroon gesuggereerd wordt, waarbij de framesponsors gekozen worden naargelang het issue dat centraal staat. Bij een ramp in een nucleaire reactor zoals die in Fukushima, komen meer wetenschappers aan bod omdat zij op dit niveau van de discussie verwacht worden over de meeste expertise te beschikken. Enerzijds is dit een logische samenloop van omstandigheden, anderzijds lijkt het van belang om de gevolgen hiervan voor de inhoud van de mediaberichtgeving niet te onderschatten. Indien bepaalde actoren slechts sporadisch geraadpleegd worden, gesuggereerd naargelang het issue op dat moment, zal het discours

steeds vertekend zijn in de richting van de meest prominente actor op een bepaald moment in de tijd. Zo creëert men allerm minst een continu discours, dat afhankelijk is van de gebeurtenissen op korte termijn. Mediaberichtgeving lijkt hier wederom eerder ‘event-oriented’ te zijn, dan ‘theme-oriented’.

De comparatieve studie van de drie verschillende kwaliteitskranten in het Vlaamse medialandschap leert ons dat er zowel differentiatie als homogenisering aan het werk zijn in de nieuwsmedia. Enerzijds toont de analyse aan dat op het vlak van de waardering – positief of negatief – van kernenergie, er significante verschillen bestaan tussen de kranten, vnl. in de vergelijking tussen De Morgen en De Standaard die respectievelijk meer neigen naar anti- en pro-kernenergie. De berichtgeving in De Tijd is meer gebalanceerd rond een evenwicht in het midden van het continuum. Het lijkt erop dat ideologische verschillen nog steeds deel uitmaken van de mediaberichtgeving in tijden waarin de redacties te lijden hebben onder tijds- en werkdruk. De studie wijst op een zeker agenda-setting fenomeen met betrekking tot de absolute frequentie aan berichten ten tijde van verschillende scharniermomenten. Zo zien we dat De Tijd, met haar economisch en zakelijk karakter, het grootste aantal berichten bevat ten tijde van de meer financiële discussie rond de ‘nucleaire rente’. De Morgen daarentegen publiceerde duidelijk het grootste aantal artikels in de periode na Fukushima. Wanneer men rekening houdt met de voorgaande bevinding dat de redactie van De Morgen negatiever staat tegenover kernenergie dan de anderen, kan dit beschouwd worden als een ideologisch statement. De timing van deze berichtgeving en de inhoudelijke waardering ten opzichte van kernenergie lijken elkaar in de hand te werken. Concluderend zou men kunnen stellen dat de redacties zowel inhoudelijk als in de mate van absolute frequentie van de berichtgeving, hun ideologische visie trachten te verspreiden en zo in zekere zin een invloed hebben op het discours.

Anderzijds zien we een zekere homogenisering in de aanwezigheid van framesponsors, zowel wanneer we kijken naar externe bronnen als auteur van de artikels, als naar de geciteerde actoren in de berichtgeving van redactionele hand. De verschillende kranten besteden ongeveer een gelijkaardig deel van de berichtgeving uit aan derden, die men kan beschouwen als framesponsors in de huidige conceptualisatie, waarbij officiële instanties veruit het vaakst voorkomen. Er zijn kleine verschillen te bespeuren, maar er bestaat geen significante samenhang tussen de framesponsors en de kranten waarin ze vertegenwoordigd worden. Indien verder onderzoek gevoerd wordt, lijkt het interessant om de categorieën verder te

specifiëren naar hun ideologische strekking en visie ten aanzien van het maatschappelijk risico dat centraal staat. In dit onderzoek is dit niet gebeurd, maar het zou kunnen leiden tot interessante nuanceringen van de framesponsorprocessen, indien men bijvoorbeeld de categorie van ‘politieke actoren’ zou opdelen in de verschillende partijen en vervolgens rekening zou houden met hun visie ten aanzien van kernenergie.

8. Toegevingen en suggesties.

- *Gazet van Antwerpen* zou in de steekproef opgenomen kunnen worden vanwege de regionale ingesteldheid. In verband met het debat rond kernenergie is dit interessant aangezien de kerncentrale van Doel zich in Antwerpen bevindt. De proximateit van deze problematiek impliceert dat deze krant zich op een meer betrokken manier zou kunnen bezighouden met het debat rond kernenergie. Algemeen zou het interessant zijn om naast de kwaliteitskranten, ook de meer populaire kranten in het Vlaamse medialandschap bij de studie te betrekken. Maesele en Schuurman (2008) duiden hieromtrent op het belang van deze media omdat ze een breed bereik hebben en mogelijk andere invalshoeken.

- Hoewel ik enkel Vlaamse kranten heb geanalyseerd, spreek ik toch steeds over een ‘Belgische context’. Hiervoor is bewust gekozen geweest omdat het energiebeleid, en daarbij in het bijzonder het beleid rond kernenergie, een federale aangelegenheid is; één die met andere woorden heel de bevolking aangaat. Het zou interessant kunnen zijn om in een comparatieve analyse ook kranten uit Wallonië te bestuderen.

- De studies van Nisbet (2005) en Nisbet en Lewenstein (2002) omtrent biotechnologie bieden een aantal bijkomende suggesties voor onderzoek op vlak van kernenergie in de media. Zo is er de suggestie om een publiekdsgecentreerd onderzoek te voeren om de correlatie na te gaan tussen de gemedieerde – beïnvloed door framing en framesponsorship – weergave van een issue, in dit geval kernenergie, en de publieke opinie. Het lijkt me interessant om te zien of er bij verandering in de representatie van kernenergie in de media, ook een verschuiving terug te vinden is in de publieke opinie omtrent kernenergie. Zo kan nagegaan worden wat de uitwendige impact is van mediaberichtgeving en welke macht framesponsors eigenlijk hebben via de media. Daarenboven kan ook gekeken worden naar de invloed van het mediadiscours

op andere niveaus van het maatschappelijke leven, zoals op het niveau van beleidvoering en beslissingen aangaande subsidies en investeringen op het vlak van energie.

- Tot slot dien ik toe te geven dat de uitvoering van het onderzoek, de analyse van de data in het bijzonder, resultaten heeft opgebracht die ik niet extern kan verifiëren aangezien het onderzoek is uitgevoerd door één enkele codeur, zijnde mezelf. Toekomstig onderzoek dient hieromtrent soelaas te brengen door meerdere codeurs aan te stellen zodat de inter-codeur variabiliteit kan gemeten worden en voor meer validiteit van de resultaten kan leiden. Doch wil ik benadrukken dat ik het onderzoek gevoerd heb naar eer en geweten en getracht heb om mijn eigen subjectieve visie niet te laten doorwerken in de beschrijving van de resultaten, noch in het uitvoeren van de analyse.

9. Bibliografie.

Boykoff, M.T. en Boykoff, J.M. (2007), '*Climate Change and Journalistic Norms: A Case-Study of US Mass-Media Coverage.*' In *Geoforum*, 38: 1190-1204.

Carragee, K.M. en Roefs, W. (2004) '*The Neglect of Power in Recent Framing Research*' in *Journal of Communication* 214-233.

Carvalho, A. (2007) '*Ideological Cultures and Media Discourses on Scientific Knowledge: Re-reading News on Climate Change*' in *Public Understanding of Science*, 16: 223-243.

Carvalho, A. (2008) '*Media(ted) Discourse and Society*' in *Journalism Studies*, 9, 2: 161-177.

Carvalho, A. en Burgess, J. (2005) '*Cultural Circuits of Climate Change in U.K. Broadsheet Newspapers, 1985-2003*' in *Risk Analysis*, 25, 6: 1457-1469.

Cottle, S. (1998) '*Ulrich Beck, 'Risk Society' and the Media: A Catastrophic View?*' in *European Journal of Communication*, 13, 1: 5-32.

Culley, M.R., Ogleby-Oliver, E., Carton, A.D. en Street, J.C. (2010) '*Media Framing of Proposed Nuclear Reactors: An Analysis of Print Media*' in *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 20: 497-512.

Deacon, D. (2007), '*Yesterday's Papers and Today's Technology. Digital Newspaper Archives and 'Push Button' Content Analysis*' in *European Journal of Communication*, 22(1): 5-25.

Doyle, J. (2011) '*Acclimatizing Nuclear? Climate Change, Nuclear Power and the Reframing of risk in the UK News Media*' in *The International Communication Gazette*, 73(1-2): 107-125.

Gamson, W.A. en Modigliani, A. (1989), '*Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach*' in *American Journal of Sociology*, 95, 1: 1-37.

Gamson, W.A. en Wolfsfeld, G. (1993), '*Movements and Media as Interacting Systems*' in *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 528: 114-125.

Hansen, A. (1991), '*The Media and the Social Construction of the Environment*' in *Media, Culture and Society*, 13: 443-458.

Hilgartner, S. en Bosk, L. (1988), *'The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model'* in *American Journal of Sociology*, 94, 1: 53-78.

IAEA (2011), *'Fukushima Nuclear Accident Update Log'* laatst gelezen op 23 april 2011 op <http://www.iaea.org/newscenter/news/tsunamiupdate01.html>.

Koopmans, R. (2004), *'Movements and Media: Selection Processes and Evolutionary Dynamics in the Public Sphere'* in *Theory and Society*, 33, 3/4: 367-391.

Laes, E., Chayapathi, L., Eggermont, G. En Meskens, G. (2007) *'Kernenergie (on)besproken. Geschiedenis van het Maatschappelijk Debat over Kernenergie in België'* Uitgeverij Acco, Leuven, Belgium: 367 pp.

Laes, E., Chayapathi, L., Eggermont, G. En Meskens, G. (2004), *'Kernenergie en maatschappelijk debat. Studie in opdracht van het ViWTA – Samenleving en Technologie'* geraadpleegd op 18/03/2011 via <http://www.samenlevingentechnologie.be/ists/nl/pdf/rapporten/kernenergie.pdf>

Lehtonen, M. en Martiskainen, M. (2010), *'Governance of the "Nuclear Revival" in Finland, France and the UK. Framings, Actor Strategies and Policies'*. Draft version.

Lewenstein, B.V., Gorss, J. en Radin, J. (2005), *'The Saliency of Small: Nanotechnology Coverage in the American press, 1986–2004.'* Paper presented at the annual convention of the International Communication Association, New York, May.

Lewis, J., Williams, A. en Franklin, B. (2008) *'Four Rumours and an Explanation'* in *Journalism Practice*, 2, 1: 27-45.

Maesele, P. (2009) *'On Media and Science in Late Modern Societies: The GM Case Study'* doctoraatsthesis Universiteit Gent: 1-275.

Maesele, P. (2010) *'On Neo-Luddites Led by Ayatollahs: The Frame Matrix of the GM Food Debate in Northern Belgium'* in *Environmental Communication: A Journal of Nature and Culture*, 4, 3: 277-300.

Maesele, P. en Schuurman, D. (2008) *'Biotechnology and the Popular Press in Northern Belgium: A Case Study of Hegemonic Media Discourses and the Interpretive Struggle'* in *Science Communication*, 29, 4: 435-471.

- Matthes, J. en Kohring, M. (2008), *'The Content Analysis of Media Frames: Toward Improving Reliability and Validity'* in *Journal of Communication*, 58: 258-279.
- McCluskey, M.R. (2008), *'Activist Group Attributes and Their Influences on News Portrayal'* in *J&MC Quarterly*, 85, 4: 769-784.
- Neven, E. (2008), *'Kernenergie: Analyse van de Argumenten Pro-Kernuitstap'* eindverhandeling Master in de Toegepaste Economische Wetenschappen - Universiteit Hasselt: 1-124.
- Nisbet, M.C. en Lewenstein, B.V. (2002), *'Biotechnology and the American Media: The Policy Process and the Elite Press, 1970 to 1999'* in *Science Communication*, 23(4): 1-32.
- Pidgeon, N.F., Lorenzoni, I. en Poortinga, W. (2008), *'Climate Change or Nuclear Power – No Thanks! A Quantitative Study of Public Perceptions and Risk Framing.'* In *Global Environmental Change*, 18: 69-85.
- Reese, S.D. (2001), *'Understanding the Global Journalist: A Hierarchy-of-influences Approach'* in *Journalism Studies*, 2, 2: 173-187.
- Schafraad, P., Wester, F. en Scheepers, P. (2006), *'Using 'New' Data Sources for 'Old' Newspaper Research: Developing Guidelines for Data Collection'* in *Communications*, 31: 455-467.
- Wilkinson, I. (1999) *'News Media Discourse and the State of Public Opinion on Risk'* in *Risk Management: An International Journal*: 21-31.

10. Appendix 1.: Codeerschema

Variabele 1.

- Krant:

- 1 *De Morgen*
- 2 *De Standaard*
- 3 *De Tijd*

Dit is de variabele die de krant aangeeft waaruit het bericht in kwestie afkomstig is.

Variabele 2.

- Datum

Dit is de datum waarop het bericht gepubliceerd werd in de geschreven pers.

Variabele 3.

- Scharnierpunt:

- 1 *Kernuitstap (2002-2003)*
- 2 *Verkiezingen (2007)*
- 3 *Uitstel Kernuitstap (2009-2010)*
- 4 *Fukushima (2011)*

Afhankelijk van de datum behoort een bericht tot één van de 4 gekozen scharniermomenten. Deze categorisering werd gemaakt om praktische problemen bij de verdere analyse te voorkomen.

Variabele 4.

- Auteur/Bron:

- 1 *Persagentschap*
- 2 *Redactie*
- 3 *Andere media/journalist*

4 Kernspecialisten, experts, wetenschappers verbonden aan universiteiten

Bijvoorbeeld: D'haeseleer William (KUL), Streydio (UCL), Albrecht Johan (Ugent), De Ruyck Jacques (VUB), Verbruggen Aviel (UA), Eggermont Gilbert (VUB)

5 Specialisten energie/milieu niet gebonden aan universiteiten

Bijvoorbeeld: VITO, individuele wetenschappers

6 (Nucleaire) Industrie en hun belangenverenigingen

Bijvoorbeeld:

Industriële spelers: Electrabel, SPE-Luminus, GDF-Suez, EDF,

Belangenverenigingen van de industrie/technologie op zich:, Nucleair Forum, IAE, Foratom, Euratom, Belgian Nuclear Society, Niras, SCK-CEN

7 Financiële analisten/banken/consulting

Bijvoorbeeld: Nationale Bank

8 Politici en politieke partijen

Bijvoorbeeld: Politieke partijen (Ecolo, Groen!, Sp.A., N-VA, Open Vld, LDD, Vlaams Belang, Spirit, CD&V, CDH, MR)

9 Overheidsinstellingen/onafhankelijke professionele groeperingen

Bijvoorbeeld: GEMIX, Ampere, CE2030, FANC, CREG, Federaal Planbureau,

10 Actiegroepen/milieu-/sociale bewegingen

Bijvoorbeeld: Greenpeace, BBL, Moeder Aarde vzw, Friends of the Earth, Kempens Forum voor Atoomstop, AKB, Kempens Forum voor Atoomstop, VAKS,

11 Consumentenorganisaties

Bijvoorbeeld: Testaankoop

12 Werkgeversorganisaties

Bijvoorbeeld: VBO, VEV (nu VOKA), Agoria, Unizo, ACV

13 Publieke opinie (resultaten survey-onderzoek)

14 Internationaal regulerende organen/instellingen

15 Andere

Dit is de variabele die aangeeft wie de auteur/bron is van het bericht in kwestie. Deze categorisering is belangrijk bij verdere analyse van framesponsorship. Het gaat om het classificeren van berichten op basis van de auteur. Dit gegeven is voornamelijk interessant wanneer de auteur een externe bron is.

Variabele 5.

Inhoud:

(0 Niet classificeerbaar)

1 Wetenschappelijke ontwikkeling

Ontwikkelingen i.v.m. kernenergie op wetenschappelijk vlak. Bijvoorbeeld: de berging van afval, 3^e of 4^e generatie van reactoren, nieuwe grondstoffen voor kerncentrales (thorium), kernfusie, etc.

2 Energiebeleid

Berichtgeving omtrent kernenergie binnen het kader van opwekking van elektriciteit en het toekomstige beleid hieromtrent binnen de context van ons land. Vnl. omtrent de kernuitstap of het uitstellen ervan, de energiemix voor de toekomst, etc.

3 Klimaatbeleid

Berichtgeving waarbij kernenergie gekoppeld wordt aan het klimaatprobleem en –beleid. Bijvoorbeeld de Kyoto-normen, het broeikaseffect, Al Gore's 'An Inconvenient Truth', en de opwarming van de aarde in het algemeen.

4 Industrie/Energiemarkt

Berichtgeving omtrent de regulering van en ontwikkelingen binnen de commerciële, industriële context van de energiemarkt. Bijvoorbeeld: de liberalisering en regulering van de markt, de quasi monopoliesituatie van Electrabel, de nucleaire rente, rapporten omtrent energievoorziening en marktwerking, etc.

5 *Maatschappelijk debat*

Berichtgeving omtrent het maatschappelijk debat rond kernenergie in het algemeen, en in het bijzonder de (noodzakelijke) publieke betrokkenheid bij de beslissingen omtrent kernenergie. Vnl. met betrekking tot het democratiseren van beslissingsprocessen, publieke betrokkenheid, etc.

6 *Veiligheid*

Berichtgeving omtrent mogelijke gevaren en veiligheidsrisico's van kerncentrales en kernenergie in het algemeen. Voorbeelden zijn de rampen in Tsjernobyl en TMI, evenals Fukushima, radioactieve straling, milieugerelateerde nadelen, etc.

7 *Economische vooruitzichten*

Berichtgeving omtrent economische vooruitzichten i.v.m. kernenergie, zowel nadelen als voordelen, en vaak in de context van het uitstappen uit de kernenergie

8 *Nucleair afval*

Berichtgeving omtrent de opslag, verwerking en eveneens gevaren van nucleair afval.

9 *Alternatieven*

Berichtgeving omtrent alternatieve energiebronnen ten opzichte van kernenergie. Voorbeelden zijn windenergie, fotovoltaïsche (zonne-)energie, WKK (Warmtekrachtkoppeling), stoom- en gascentrales, etc.

Deze variabele geeft aan welke thema's in het bericht aan bod komen. Daarnaast werd per bericht een dominant thema toegewezen op basis van de inhoud van het bericht in kwestie. Er werd geopteerd voor de bovenstaande lijst van thema's vanuit de literatuur (Laes et. al., 2007) en ervaring bij de uitvoering van dit onderzoek, om tot een exhaustieve lijst te komen en elk bericht een waarde te kunnen geven. Per thema wordt aangegeven of het aanwezig is (code 1) of niet (code 0) en per artikel wordt één thema aangeduid als dominant in de berichtgeving.

Variabele 6.

- Actoren (geciteerden):

0 Niet classificeerbaar

1 Wetenschapper(s) universiteiten

- 2 Publieke Sector/ Overheid of overheidsdienst (en wetenschappers/experten)
- 3 Privaat/ Commercieel/ Bedrijven/ Industrie (en bijhorende belangenverenigingen en wetenschappers/experten)
- 4 Burgers/ Bevolking
- 5 Drukkingsgroepen/ Lobby's (sociale- en milieubewegingen, + ook wanneer duidelijk dat 'critici' of 'tegenstanders' hier thuishoren)
- 6 Internationaal regulerende organen of personen

Deze variabele geeft aan welke actoren als framesponsor actief aanwezig zijn in de berichtgeving van de krant. De berichten zijn voornamelijk afkomstig van de eigen redactie. Externe berichten zijn namelijk meestal opiniestukken die geschreven zijn vanuit één standpunt. Het gaat hier om redactionele berichten waarin actoren geciteerd worden en waardoor hun visie vertolkt wordt. Het is een meer algemene categorisering, afgeleid van variabele 4 (Auteur/Bron). Per actor wordt aangegeven of deze aanwezig is (code 1) of niet (code 0) en per artikel wordt één dominante actor aangewezen.

Variabele 7.

- Vermelde voordelen:

0 Neen

1 Ja

Deze variabele geeft aan of er in de berichtgeving sprake is van voordelen omtrent het gebruik van kernenergie in het algemeen, en meer in het bijzonder voor de opwekking van elektriciteit.

Variabele 8.

- Vermelde risico's:

0 Neen

1 Ja

Deze variabele geeft aan of er in de berichtgeving sprake is van nadelen omtrent het gebruik van kernenergie in het algemeen, en meer in het bijzonder voor de opwekking van elektriciteit.

Variabele 9.

- Controverse:

- 0 Afwezigheid van enige controverse (informatieele berichtgeving)*
- 1 Evenwichtige berichtgeving (vermelding van voor- en nadelen)*
- 2 Overwegend/uitsluitend vermelding van voordelen*
- 3 Overwegend/uitsluitend vermelding van nadelen*

Deze variabele geeft aan in welke mate er een evenwicht bestaat tussen positieve en negatieve berichtgeving ten aanzien van kernenergie. Het is een variabele die volgt uit de twee voorgaande. Men kan zo nagaan of er op een objectieve of eerder een vooringenomen wijze wordt bericht over het onderwerp.

Variabele 10.

- Frames:

- 1 Progress*
- 2 Energy Independence*
- 3 Soft Path*
- 4 Public Accountability*
- 5 Cost-Effectiveness*
- 6 Pandora's Box*
- 7 Runaway*
- 8 Devil's Bargain*
- 9 Ethical*
- 10 Globalisation*
- 11 'Green' Nuclear Power*
- (12 Hybride)*

Deze variabele geeft aan welk frame aanwezig is en wat het dominante frame is per bericht. De definitie van de frames is terug te vinden in het werk zelf⁴⁶. Per frame wordt aangegeven of het aanwezig is (code 1) of niet (code 0) en per artikel wordt één frame aangeduid als dominant.

⁴⁶ Zie '3.2. Inhoudelijke bespreking van de frames'.

Frames kunnen eveneens aanwezig zijn, maar op een gecontesteerde wijze. Dit houdt in dat de frames worden vermeld maar ontkent door de auteur of bron van het artikel. Ze worden meestal gecontesteerd om vervolgens een ander frame kracht bij te zetten. Dit ontkennen en ontcrachten van bestaande frames hoort bij het proces van framing in het algemeen, waardoor dit eveneens een belangrijk gegeven is.

Variabele 11.

- Waardering van kernenergie:** 0 *Neutraal*
 1 *Positief*
 2 *Negatief*

Deze variabele is een kwalitatieve interpretatie van de waardering ten aanzien van kernenergie op basis van een algemene indruk en interpretatie van het artikel.

11. Bijlagen: Tabellen.

11. 1. Scharniermomenten.

Tabel 1: Dominante frames in de berichtgeving per scharniermoment.

Dominante frame per scharnierpunt.⁴⁷
Dominante frame in berichtgeving⁴⁸

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12 ⁴⁹	Total
Kernuitstap	14,3%	22,9%	25,7%	4,3%	7,1%	5,7%	/	/	2,9%	/	12,9%	4,3%	100,0%
Verkiezingen '07	23,4%	8,4%	22,4%	4,7%	3,7%	3,7%	1,9%	4,7%		1,9%	5,6%	19,6%	100,0%
Uitstel kernuitstap	26,0%	9,1%	11,7%	20,8%	2,6%	7,8%	/	/	/	/	3,9%	18,2%	100,0%
Fukushima	4,9%	5,7%	8,2%	25,4%	4,1%	18,0%	13,9%	8,2%	/	,8%	,8%	9,8%	100,0%
Total	16,2%	10,4%	16,2%	14,6%	4,3%	9,6%	5,1%	4,0%	,5%	,8%	5,1%	13,3%	100,0%

⁴⁷ In beide gevallen, zowel voor de verdeling over de scharnierpunten als voor de verdeling over periodes – waar de scharnierpunten voor en na de kernramp in Fukushima tegenover elkaar worden gesteld, is het verband met de dominante frames significant tot op het niveau van 0,01.

⁴⁸ Om praktische redenen in verband met de lay-out van de tabellen werd geopteerd om de frames te nummeren en niet steeds voluit in de tabel op te nemen. De nummering van de frames is als volgt:

1. 'Progress'; 2. 'Energy Independence'; 3. 'Soft Path'; 4. 'Public Accountability'; 5. 'Not Cost-effectiveness'; 6. 'Pandora's Box'; 7. 'Runaway'; 8. 'Devil's Bargain'; 9. 'Ethical'; 10. 'Globalisation'; 11. 'Green Nuclear Power'; 12. 'Hybride'.

⁴⁹ Dit is een frame dat ontstaan is vanuit het steeds wederkeren van een patroon in de aanwezige frames. Dit frame is een combinatie van 'Soft Path' enerzijds en 'Energy Independence' en/of 'Progress'. Hierop wordt verder gegaan in de analyse.

Tabel 2: Dominante frames in de berichtgeving per periode.

Dominante frame per periode.

Dominante frame in berichtgeving													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Total
Periode voor Fukushima	21,7%	12,6%	20,1%	9,4%	4,3%	5,5%	,8%	2,0%	,8%	,8%	7,1%	15,0%	100,0%
Periode na Fukushima	4,9%	5,7%	8,2%	25,4%	4,1%	18,0%	13,9%	8,2%	/	,8%	,8%	9,8%	100,0%
Total	16,2%	10,4%	16,2%	14,6%	4,3%	9,6%	5,1%	4,0%	,5%	,8%	5,1%	13,3%	100,0%

Tabel 3: Waardering van kernenergie gerelateerd aan het dominante frame.

Waardering van kernenergie * Dominante frame⁵⁰

Dominante frame in berichtgeving													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Total
Neutraal	15,1%	5,7%	11,3%	17,9%	3,8%	8,5%	8,5%	7,5%	/	/	2,8%	18,9%	100,0%
Positief	32,4%	21,6%	/	2,2%	2,9%	4,3%	,7%	4,3%	/	1,4%	10,8%	19,4%	100,0%
Negatief	/	2,3%	37,4%	25,2%	6,1%	16,0%	6,9%	,8%	1,5%	,8%	,8%	2,3%	100,0%
Total	16,2%	10,4%	16,2%	14,6%	4,3%	9,6%	5,1%	4,0%	,5%	,8%	5,1%	13,3%	100,0%

⁵⁰ Op basis van deze tabel en de theorie van frames omtrent kernenergie, wordt er een onderscheid gemaakt tussen positieve en negatieve frames, respectievelijk pro- en anti-kernenergie. De positieve frames zijn hierbij 'Progress', 'Energy Independence', 'Devil's Bargain', 'Green Nuclear Power' en 'Hybride'. De overige frames, nl. 'Soft Path', 'Public Accountability', 'Cost-Effectiveness', 'Pandora's Box', 'Runaway' en 'Ethical' worden beschouwd als anti-nucleaire frames. 'Globalisation' kan niet geclassificeerd worden, noch op basis van deze cijfers, noch op basis van de theorie aangezien hier niet zo'n uitgebreide voorgeschiedenis rond bestaat in verband met kernenergie.

⁵¹ De samenhang tussen de waardering binnen de berichtgeving en het dominante thema is significant tot op het niveau van 0,01.

Tabel 4: Correlatie tussen waardering van kernenergie in de berichtgeving en de gecreëerde categorisering van positieve en negatieve frames.

		ValueDomFrame		
		Negatief frame	Positief frame	Total
Waardering van kernenergie	Positief	10,2%	89,8%	100,0%
	Negatief	93,8%	6,2%	100,0%
	Total	50,9%	49,1%	100,0%

Tabel 5: Dominante thema per scharniermoment.

Scharniermoment * Dominante <i>thema</i> ⁵²											
Dominante thema in berichtgeving											
		1	2 ⁵³	3	4	5	6	7	8	9	Total
Scharniermoment	Kernuitstap	7,9%	38,2%	9,2%	2,6%	/	9,2%	10,5%	3,9%	18,4%	100,0%
	Verkiezingen '07	5,4%	42,9%	11,6%	13,4%	2,7%	2,7%	4,5%	3,6%	13,4%	100,0%
	Uitstel kernuitstap	14,6%	36,6%	4,9%	25,6%	2,4%	3,7%	4,9%	3,7%	3,7%	100,0%
	Fukushima	4,6%	22,9%	1,5%	9,9%	13,7%	35,9%	2,3%	3,1%	6,1%	100,0%
	Total	7,5%	34,2%	6,5%	12,7%	5,7%	15,0%	5,0%	3,5%	10,0%	100,0%

⁵² Om praktische redenen in verband met de lay-out van de tabellen werd geopteerd om de thema's te nummeren en niet steeds voluit in de tabel op te nemen. De nummering van de thema's is als volgt:

1. 'Wetenschappelijke ontwikkeling'; 2. 'Energiebeleid'; 3. 'Klimaatbeleid'; 4. 'Industrie/Energiemarkt'; 5. 'Maatschappelijk debat'; 6. 'Veiligheid'; 7. 'Economische vooruitzichten'; 8. 'Nucleair afval'; 9. 'Alternatieven'.

⁵³ Deze categorisering impliceert dat kernenergie besproken wordt in de context van het ruimere energiebeleid.

Tabel 6: Externe auteur/bron in de berichtgeving in de periode voor en na Fukushima.

Periode * Auteur of bron van het artikel⁵⁴

	Auteur of bron van het artikel														Total
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Voor	20,9%	5,8%	11,6%	/	12,8%	1,2%	26,7%	/	8,1%	2,3%	/	7,0%	2,3%	1,2%	100,0%
Na	9,6%	1,9%	28,8%	7,7%	7,7%	1,9%	15,4%	1,9%	7,7%	1,9%	5,8%	5,8%	3,8%	/	100,0%
Total	16,7%	4,3%	18,1%	2,9%	10,9%	1,4%	22,5%	,7%	8,0%	2,2%	2,2%	6,5%	2,9%	,7%	100,0%

Tabel 7: Uitbesteding van berichtgeving naar externe bronnen/auteurs.

Redactie	
Periode voor Fukushima	68,8%
Periode na Fukushima	60,3%
Total	66,1%

⁵⁴ Om praktische redenen in verband met de lay-out van de tabellen werd geopteerd om de auteur/bron te nummeren en niet steeds voluit in de tabel op te nemen. De nummering van de auteur/bron is als volgt:

1. 'Persagentschap'; 2. 'Andere media'; 3. 'Wetenschapper Universiteit'; 4. 'Onafhankelijke wetenschapper'; 5. 'Industrie en belangenverenigingen'; 6. 'Financiële instanties'; 7. 'Politieke actoren'; 8. 'Publieke sector/Overheidsinstellingen'; 9. 'Sociale- en milieubewegingen'; 10. 'Consumentenorganisaties'; 11. 'Werkgeversorganisaties'; 12. 'Publieke opinie'; 13. 'Internationale organisaties'; 14. 'Andere/overig'.

Opm.: Zoals vermeld is hier de berichtgeving van de eigen redactie niet opgenomen, net omdat het gaat om externe bronnen en auteurs. Er zijn daarom slechts 14 categorieën in de tabel, i.p.v. 15 zoals bij de originele variabele in het codeerschema.

Tabel 8: Dominante geciteerde⁵⁵ per scharniermoment.

		Dominante geciteerde * Scharniermoment							
		Dominante geciteerde in het artikel (Actor)							
		1	2	3	4	5	6	7	Total
Periode	Periode voor Fukushima	8,6%	2,0%	48,3%	20,5%	2,6%	9,3%	8,6%	100,0%
	Periode na Fukushima	11,5%	6,6%	42,6%	14,8%	6,6%	8,2%	9,8%	100,0%
	Total	9,4%	3,3%	46,7%	18,9%	3,8%	9,0%	9,0%	100,0%

Tabel 9: Dominante geciteerde gerelateerd aan het dominante thema in de berichtgeving.

		Dominante thema * Dominante geciteerde (Actor) ⁵⁶							
		Dominante geciteerde (Actor)							
		1	2	3	4	5	6	7	Total
Dominante thema	1	9,1%	4,5%	50,0%	36,4%	/	/	/	100,0%
	2	6,7%	2,7%	65,3%	4,0%	2,7%	8,0%	10,7%	100,0%
	3	6,7%	/	40,0%	6,7%	/	/	46,7%	100,0%
	4	/	11,1%	37,0%	44,4%	3,7%	3,7%	/	100,0%
	5	25,0%	/	50,0%	16,7%	/	8,3%	/	100,0%
	6	11,5%	3,8%	19,2%	19,2%	11,5%	19,2%	15,4%	100,0%
	7	30,0%	/	20,0%	40,0%	/	10,0%	/	100,0%
	8	/	/	25,0%	50,0%	25,0%	/	/	100,0%
	9	18,8%	/	43,8%	6,2%	/	31,2%	/	100,0%
	Total	9,5%	3,3%	46,4%	19,0%	3,8%	9,0%	9,0%	100,0%

⁵⁵ Om praktische redenen in verband met de lay-out van de tabellen werd geopteerd om de geciteerde actoren te nummeren en niet steeds voluit in de tabel op te nemen. De nummering van de geciteerde actoren is als volgt:

1. 'Wetenschapper universiteit'; 2. 'Publieke sector/Overheid of overheidsdienst'; 3. 'Politici en/of Politieke partijen'; 4. 'Privaat/Commercieel/Industrie + belangenverenigingen'; 5. 'Burgers/Bevolking'; 6. 'Drukkingsgroepen/Lobby's van Sociale- en Milieubewegingen'; 7. 'Internationaal regulerende organen'.

⁵⁶ De samenhang tussen deze twee variabelen, nl. dominante thema en dominante geciteerde, is significant tot op het niveau van 0,01.

11. 2. Kranten.

Tabel 10: Dominante frames per krant.

Dominante frame in berichtgeving													
Krant	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Total
De Morgen	12,6%	10,4%	14,1%	17,8%	5,2%	11,1%	8,1%	5,9%	/	,7%	5,2%	8,9%	100,0%
De Standaard	19,8%	9,9%	16,8%	9,2%	3,1%	7,6%	5,3%	3,8%	,8%	1,5%	6,1%	16,0%	100,0%
De Tijd	16,4%	10,9%	18,2%	17,3%	4,5%	10,0%	,9%	1,8%	,9%	/	3,6%	15,5%	100,0%
Total	16,2%	10,4%	16,2%	14,6%	4,3%	9,6%	5,1%	4,0%	,5%	,8%	5,1%	13,3%	100,0%

Tabel 11: Dominante thema's in de berichtgeving per krant.

Krant waarin dit artikel verscheen * Dominante thema in berichtgeving Crosstabulation

		Dominante thema in berichtgeving									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total
Krant	De Morgen	4,9%	32,4%	4,9%	9,9%	9,2%	21,1%	4,9%	2,8%	9,9%	100,0%
	De Standaard	7,4%	36,8%	8,8%	14,0%	2,9%	10,3%	3,7%	5,9%	10,3%	100,0%
	De Tijd	10,6%	33,3%	5,7%	14,6%	4,9%	13,0%	6,5%	1,6%	9,8%	100,0%
	Total	7,5%	34,2%	6,5%	12,7%	5,7%	15,0%	5,0%	3,5%	10,0%	100,0%

Tabel 12: Uitbesteding van berichtgeving aan externe bron of auteur per krant.

Krant waarin dit artikel verscheen * Auteur of bron van het artikel Crosstabulation

		Auteur of bron van het artikel														
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	Total
	De Morgen	8,0%	4,0%	18,0%	4,0%	8,0%	2,0%	32,0%	2,0%	4,0%	4,0%	4,0%	6,0%	4,0%	/	100,0%
Krant	De Standaard	19,0%	/	21,4%	4,8%	9,5%	2,4%	9,5%	/	16,7%	/	/	11,9%	2,4%	2,4%	100,0%
	De Tijd	23,9%	8,7%	15,2%	/	15,2%	/	23,9%	/	4,3%	2,2%	2,2%	2,2%	2,2%	/	100,0%
	Total	16,7%	4,3%	18,1%	2,9%	10,9%	1,4%	22,5%	,7%	8,0%	2,2%	2,2%	6,5%	2,9%	,7%	100,0%

Tabel 13: Dominante geciteerde actoren in de berichtgeving per krant.

		Dominante geciteerde in het artikel (Actor)							
		1	2	3	4	5	6	7	Total
Krant	De Morgen	8,9%	2,2%	45,6%	15,6%	6,7%	14,4%	6,7%	100,0%
	De Standaard	7,0%	3,5%	51,2%	18,6%	2,3%	5,8%	11,6%	100,0%
	De Tijd	11,8%	5,9%	37,6%	25,9%	2,4%	8,2%	8,2%	100,0%
	Total	9,2%	3,8%	44,8%	19,9%	3,8%	9,6%	8,8%	100,0%

11. 3. Extra's.

Extra tabel 1: Correlatie tussen dominante thema en dominante frame in de berichtgeving.

		Dominante thema in berichtgeving * Dominante frame in berichtgeving Crosstabulation												
		DomFrame												
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Total
DomThema	1	78,6%	3,6%	3,6%	/	7,1%	3,6%	/	/	/	/	/	3,6%	100,0%
	2	12,4%	24,8%	14,0%	5,0%	/	3,3%	1,7%	6,6%	/	,8%	2,5%	28,9%	100,0%
	3	/	4,0%	20,0%	/	/	/	/	4,0%	/	4,0%	56,0%	12,0%	100,0%
	4	34,0%	/	4,3%	51,1%	/	2,1%	/	/	/	/	/	8,5%	100,0%
	5	/	4,8%	4,8%	66,7%	4,8%	9,5%	4,8%	/	/	/	/	4,8%	100,0%
	6	3,5%	5,3%	3,5%	10,5%	/	42,1%	24,6%	10,5%	/	/	/	/	100,0%
	7	5,6%	/	5,6%	5,6%	72,2%	/	/	/	/	/	/	11,1%	100,0%
	8	28,6%	/	/	21,4%	/	28,6%	7,1%	/	14,3%	/	/	/	100,0%
	9	2,5%	2,5%	77,5%	2,5%	/	/	2,5%	/	/	2,5%	/	10,0%	100,0%
	Total	16,4%	10,0%	16,2%	14,8%	4,3%	9,7%	5,1%	4,0%	,5%	,8%	4,6%	13,5%	100,0%

Opm.: De samenhang tussen het dominante thema in de berichtgeving en het dominante frame is significant tot op het niveau van 0,01. Interpretatief zou dit kunnen betekenen dat de thema's die op een bepaald moment in de focus staan, bepalend zijn voor het voorkomen van bepaalde frames. De causale relatie lijkt het meest logisch van het thema naar de frames dan omgekeerd.

⁵⁷ Er is geen significant verband gevonden tussen de krant en de dominante geciteerde actoren in de berichtgeving. (Chi² = 0,260)

Extra tabel 2: Normatieve waarde van de dominante frames in de periode voor en na Fukushima.

Periode * ValueDomFrame Crosstabulation

		ValueDomFrame		
		Negatief frame	Positief frame	Total
Periode	Periode voor Fukushima	41,3%	58,7%	100,0%
	Periode na Fukushima	70,2%	29,8%	100,0%
	Total	50,7%	49,3%	100,0%

Extra tabel 3: Waardering van kernenergie in de berichtgeving in de periode voor en na Fukushima.

Periode * Waardering van kernenergie Crosstabulation

		Waardering van kernenergie		
		Positief	Negatief	Total
Periode	Periode voor Fukushima	57,6%	42,4%	100,0%
	Periode na Fukushima	36,1%	63,9%	100,0%
	Total	51,1%	48,9%	100,0%